

Et nyhedsmagasin fra

Vold som Udtryksform

Tema: Vold og magt med brugerens øjne

Mod nye mål...

I starten af året kunne Vold som Udtryksform præsentere Handleplan 2003. Her redegøres for de aktiviteter, som vi vil lægge fælles kræfter i. Planen er blevet til på baggrund af diskussioner mellem en lang række personer fra netværket omkring Vold som Udtryksform: Medarbejdere fra bo- og servicetilbud, medlemmer af netværksgrupperne, repræsentanter fra organisationer og amter m.fl. Styregruppen for Vold som Udtryksform har som sidste instans godkendt handleplanen.

Erfaringerne har vist, at en lang række af de aktiviteter, der er gennemført i de seneste år, har fundet en form og et indhold, som både medarbejdere og ledere kan bruge til inspiration i det voldsforebyggende arbejde. Nyhedsmagasinet fra Vold som Udtryksform – eller „Voldsmagasinet“, som det populært kaldes – er et godt eksempel herpå.

Selv om en række af de „gamle“ aktiviteter fastholdes, byder 2003 også på nye tiltag, herunder en vandreudstilling til uddannelsessteder, planlægning af en lederkonference i 2004 og indsatsen „Et tilbud til alle“. Sidstnævnte aktivitet skal i første omgang afdække, om der er bo- og servicetilbud, som Vold som Ud-

tryksform ikke når ud til. Efterfølgende inviteres repræsentanter fra de pågældende steder til et arbejdsseminar for at klarlægge behov og udvikle idéer, der kan medvirke til at, Vold som Udtryksform når ud til så mange som muligt.

Et andet felt, hvor de voldsforebyggende aktiviteter også er på dagsordenen, er i Projekt PARIS (Psykisk arbejdsmiljø på arbejdspladser med risiko for vold). Formålet med projektet er at videreudvikle den voldsforebyggende indsats på to områder: At sætte gang i konkrete udviklingsprojekter, der forebygger volden og dens skadevirkninger, og at støtte formidlingen fra projekter under Vold som Kommunikationsmiddel.

I alt 88 private eller offentlige virksomheder søgte om økonomisk støtte til udviklingsprojekter – heraf fik 30 tildelt midler. Spændvidden i projekterne viser, at vold eller trusler om vold stadig er et problem mange steder. Der er ingen tvivl om, at erfaringerne fra disse projekter kan komme andre lignende arbejdspladser til gavn. Derudover har 6 uddannelsesinstitutioner, organisationer m.fl. modtaget støtte til at formidle erfaringer fra aktiviteter under Projekt Vold som Kommunikationsmiddel til andre sektorer og brancher.

I foråret 2001 blev de ca. 3400 fængselsfunktionærer i Danmark udpeget, som én af ti særligt udsatte jobgrupper. Under projekt PARIS er der udviklet et inspirationsmateriale til ansatte i fængsler og arresthuse med henblik på at forebygge vold. Pjecen hedder „Vold & Trusler – kan og skal forebygges“ (januar 2003).

Det er godt at sætte udviklingsprojekter i gang, og det er vigtigt at sprede erfaringerne fra projekterne til andre arbejdspladser. Men forebyggelse af vold kræver også modet til at gå i dialog om, hvad der opleves som overgreb og krænkelser – og hvor grænsen går mellem overgreb og den måske nødvendige brug af magt. I sidstnævnte forbindelse tales ofte om dilemmaet mellem selvbestemmelse og omsorgssvigt. Brug af magt over for en bruger er kun tilladt, hvis vedkommende skader sig selv eller udgør en fare for andre. Er det at skade sig

selv at drikke for meget eller spise usundt? Skal man kunne gå ud i al slags vejr, uanset om tøjet er hensigtsmæssigt eller ej? Kan man vælge at lade være med at børste tænder?

Der er netop sket en revision af Serviceloven, så det bliver lidt nemmere at finde en balance mellem selvbestemmelse og omsorgssvigt. Men sagen kan ses fra mange sider. Dét, en bruger oplever som overgreb, opfatter en professionel medarbejder måske som nødvendig støtte, hvis man ikke skal havne i en situation med omsorgssvigt. Hvorledes giver man brugerne modet til og en reel mulighed for at fortælle, hvad de oplever som overgreb og krænkelser? Og hvordan sikrer man, at medarbejdere ikke bliver handlingslammede af frygt for at blive mødt med beskyldninger om tvang og magtmisbrug? Her er helt åbenlyst tale om en gråzone, hvor dialog, ærlighed og åbenhed er vigtige elementer i det voldsforebyggende arbejde.

En anden gråzone i relation til vold eller trusler ligger i, at man på mange arbejdspladser måske ikke taler om mobning og seksuel chikane. Hvad der på én arbejdsplads accepteres som grovkornet og kammeratligt drilleri, bliver på en anden arbejdsplads med en anden organisationskultur måske opfattet som ondskabsfulde og nedvurderende krænkelser af medarbejderne. Mobning er således også et område, hvor det er nødvendigt at påbegynde dialogen – før det er for sent!

Mobning over længere tid har nemlig en både psykisk og fysisk nedbrydende effekt på den, det går ud over. Hovedpine, maveproblemer, søvnløshed, misbrug – og i sidste ende sygefravær, social isolation og arbejdsophør – er hyppige konsekvenser.

En kombination af dialog og information om konsekvenserne af gentagen mobning er den bedste måde at påbegynde voldsforebyggelse på dette område – for at formulere en mobningspolitik og etablere en beredskabsplan. ■

Dorthe Perlt
Seniorrådgiver

Vold som Udtryksform

9. årgang, nr. 1, juni 2003

Udgiver: Vold som Udtryksform

Sekretariat: Socialt Udviklingscenter SUS

Nørre Farimagsgade 13

1364 København K

Tlf. 3393 4450, fax 3393 5450

E-mail: sus@sus-net.dk

www.sus-net.dk

www.vold-som-udtryksform.dk

ISSN: 1396-027X. Oplag: 9.000 ex.

Red.: Per Holm (ansv.), Dorthe Perlt,

Stig I. Sørensen og Bjarne Møller

Layout & illustrationer: Christian Schmidt

Tryk: SLM Grafisk

Noget går i stykker

Mødet med det psykiatriske behandlingssystem og den tvang, der ofte følger med, er for mange forbundet med ydmygelse og angst. Dét at være i en andens magt opleves som et voldsomt personligt overgreb.

Jeg var 15 år og havde aldrig prøvet at være indlagt på en lukket afdeling før. Derfor var jeg meget chokeret og angst. Da så nogen kommer hen imod mig og vil tage fat i mig, bliver jeg grebet af en endnu voldsommere angst. Og jeg beder dem om at lade være. Jeg kan mærke, at hvis de gør det, vil det gå helt i stykker inden i mig. Men de lytter ikke.

Thoridt Allermann husker stadig den dag, hun som ung pige blev fik-

seret med bælte på en lukket psykiatrisk afdeling, efter at hun havde forsøgt at begå selvmord. Selv om det er mange år siden, var oplevelsen af at blive spændt fast med magt så skelsættende, at Thoridt Allermann i sit voksne liv har brugt år på at få sat fokus på psykiatriske patienters møde med behandlingssystemet. Eller rettere: Pd'eres møde med systemet – for pd'er (psykiatrisk diagnosticeret) er den betegnelse, der ifølge Thoridt Allermann bedst beskriver de mange mennesker med meget forskellige sindslidelser, som kommer i kontakt med det psykiatriske behandlingssystem.

Mange af dem oplever det samme, som Thoridt Allermann gjorde som 15-årig. At det, der fra systemets side betegnes som behandling, snarere føles som et overgreb. Det gælder fx bæltefiksering og tvangsmedicinering.

– Som det er i dag udsættes hver femte patient for den form for behandling, og der er ingen tvivl om, at langt de fleste oplever det som et voldeligt overgreb, siger Thoridt Allermann, der selv er pd'er, er aktiv i Landsforeningen Af nuværende og tidligere Psykiatribrugere (LAP) og driver konsulentfirmaet „Insideren“, som giver konsulentbistand til det psykiatriske behandlingssystem.

Det er hun ikke alene om at mene. Europarådets komité til forebyggelse af tortur har givet Danmark en røffel efter besøg på danske psykiatriske afdelinger, og har erklæret, at den omfattende brug af fysisk tvang ikke har nogen medicinsk begrundelse og derfor må betragtes som mishandling. Og for nylig sendte LAP en pressemeddelelse ud efter foreningens årlige landsmøde. Her sagde LAP entydigt nej til tvang, men slog samtidig fast, at brugen af tvang i

Møde med behandlingssystemet

Thoridt Allermann husker stadig den dag, hun som ung pige blev fikseret med bælte på en lukket psykiatrisk afdeling, efter at hun havde forsøgt at begå selvmord.

I gode hænder...

Nogle gange opleves behandlingssystemet desværre meget ubehageligt.

dansk psykiatri stiger år for år. På landsmødet deltog fx mennesker, som havde været fastspændt op til 100 gange, og mennesker, som gentagne gange var blevet tvunget til elektrochok.

Ydmygelse

At blive udsat for tvang, når man har brug for hjælp, føles først og fremmest som en voldsom ydmygelse, viser de erfaringer Thoridt Allermand har fra samtaler med pd'ere.

– Ved tvangsmedicinering opleves det ofte meget angstprovokerende at få medicin, der påvirker hjernen. Jeg tror, det er et instinkt hos alle mennesker, at hjernen er et af de steder, hvor det føles meget voldsomt at blive sat ud af kontrol ved tvang, siger Thoridt Allermand.

– Med hensyn til bæltefiksering taler man meget om, at når man vælger at bæltefikseres, så er det altid ud fra et argument om, at folk er til fare for sig selv eller andre. Men langt de fleste, som har beskrevet, hvad der rent faktisk skete inden i dem, for-

tæller om en voldsom angst, der i stedet for at blive forstået, bliver tolket som om, man er voldelig.

Hertil kommer de omstændigheder, der knytter sig til situationen.

– Man tror fejlagtigt, at folk, som kommer ind (på psykiatrisk afdeling, red.) og er meget hallucineret eller plaget af stemmer, ikke ved, hvad der sker omkring dem. Men der er som regel 25 procent bevidsthed tilbage, som er fuldstændig normal, og som registrerer det, der sker. Man siger, at man ikke må snakke med folk, som er i koma, fordi man ikke ved, hvor meget de opfatter – og det ville være frygteligt, hvis de opfattede noget, de ikke skulle – brudstykker af en samtale fx. Men psykiatriske patienter behandler man som udgangspunkt som om, de ikke forstår noget som helst. Og den oplevelse vil stort set altid sidde der, siger Thoridt Allermand.

Det kan også opleves meget ydmygende, hvis pårørende bliver vidner til tvang.

– Et eksempel er en mor, der hav-

de været manisk i en periode, og som man valgte at indlægge. Hun ville ikke indlægges, det vil man som regel ikke, hvis man er i en mani. Derfor gjorde hun forståeligt modstand mod indlæggelsen. Man valgte at bæltefiksere hende – mens hendes børn så på. Hun siger, at det er en ydmygelse, hun aldrig er kommet sig over – skylden og afmagten. Hun gik i stykker indvendigt. Og det heles aldrig.

Den skjulte tvang

Brug af bæltefiksering eller tvangsmedicinering er langt fra den eneste form for overgreb, pd'ere oplever i behandlingssystemet. Der er også den „skjulte tvang“, som har mange former.

– Hvis personalet fx administrerer ens cigaretter, fordi man ikke selv kan kontrollere sin rygning, kan det være, at man ikke får sine cigaretter, hvis man ikke opfører sig, som personalet gerne vil have det. Det kan også være, man bliver nægtet at få besøg efter en konflikt med personalet, fordi de mener, at man er for urolig. Eller at retten til at bruge telefonen bliver inddraget efter en konflikt. Det er skjult tvang. For det bliver jo ikke registreret nogen steder, siger Thoridt Allermand.

Og den skjulte tvang kan føles mindst lige så krænkende som at blive fikseret med bælte.

– Nogen får hals- og hovedret over dig. Det kan godt være, du ikke havner i et bælte. Men den anden person har stadig en kolossal magt til at tage rettigheder fra dig. Det betyder, at man bliver meget ydmyget og underdanig. De velopdragne skal ikke opleve det ret mange gange, før de makker ret. Men de, der har noget oprør i sig, vil havne i situationer med konflikter, som gør, at det altid er psykiatribrugeren, der bliver den lille. Det ved pd'eren, og det ved personalet. Dét at møde overmagt på dén måde bliver derfor en personlig krænkelse.

En anden form for skjult tvang er ifølge Thoridt Allermand hele spørgsmålet om behandlingstilbud.

– Du kommer meget forpint ind på en afdeling og får at vide: Vi har et behandlingstilbud til dig. Så og så

Umyndiggørelse

Nattevagterne ville ikke acceptere, at hendes dør stod åben, så de lukkede den hele tiden, og hun åbnede den igen. Til sidst blev de trætte af hende, hendes angst accelererede, og så endte det med en bæltefiksering.

meget antipsykotisk medicin. Hvis man ikke er villig til at modtage det tilbud, så må man lade sig udskrive. For så optager man pladsen for én, der gerne vil i behandling. Det er også tvang. Det er tvang i det øjeblik, der ikke er andre steder at gå hen. Og det eneste alternativ derfor måske er at tage stangpsykotisk hjem til sine børn.

Bedre uddannelse og krisehjælp

Thoridt Allermand mener, at tvangen over for patienter meget ofte opstår på grund af misforståelser.

– Fx blev en kvinde bæltefikseret, fordi hun var bange for at sove med lukket dør. Nattevagterne ville ikke acceptere, at hendes dør stod åben, så de lukkede den hele tiden, og hun åbnede den igen. Til sidst blev de trætte af hende, hendes angst accelererede, og så endte det med en bæltefiksering. Og sådan er det utallige situationer, hvor det måske kunne have været gavnligt at lytte til personen: Hvorfor vil Grethe ikke have den dør lukket? I stedet for at sige: Det er reglerne. Døren skal være lukket.

Thoridt Allermand efterlyser en mere grundlæggende lydhørhed fra de professionelle over for det enkelte menneske, der kommer i kontakt med systemet.

– Det allerførste, man kan gøre, er at lytte. I psykiatrien har man så travlt med at fortælle folk med hallucinationer, stemmer osv., at det ikke er virkeligt. Men det er jo virkeligt for den, der oplever det. Det er en angst, der er altopdædende. Det er ikke en angst for sygeplejersken eller plejeren. Det er et indre kaos. Og hvis man så står over for et personale, der ikke er kvalificeret nok eller opfatter angsten som en trussel, så eskaleres det, siger Thoridt Allermand, som sætter spørgsmålstegn ved, om personalet på behandlingssteder i psykiatrien er uddannet godt nok. Om de fx er i stand til at „gå bag om vreden“, når de tager imod et menneske, der virker vredt. Og om de er bevidste om de angstmekanismer, der opstår hos et menneske, der allerede har oplevet at blive bælte-

fikseret og derfor frygter at blive det igen.

– Det betyder jo, at når man kommer ind næste gang eller næste gang igen, så er ens alarmberedskab forhøjet, fordi man har en negativ forventning om, at det sker igen. Den angst kan fejlfortolkes af personalet som truende adfærd, siger Thoridt Allermand.

For det menneske, der oplever at blive fejlfortolket og herefter ender i en tvangssituation, bliver konsekvensen nemt et sår på sjælen.

– Det kan starte en lavine, der ikke er til at standse igen, fordi det går så hårdt ud over folks selvværd og personlighedsopfattelse. Det ved man også fra folk, der har været gennem tortur, eller noget andet ufrivilligt.

Der er ingen regler om, at mennesker, der har været udsat for tvang i

psykiatrien, får tilbud om krisehjælp – ligesom professionelle får tilbudt både krisehjælp og kurser i at håndtere vold og magt fra en brugers side. Og det undrer Thoridt Allermand.

– Der er stor forståelse for, at ethvert „almindeligt“ menneske, der udsættes for et overgreb, skal have hjælp til at bearbejde oplevelsen for at kunne komme videre. Det gælder bare ikke pd'ere. Nogle har oplevet, at det er den samme overlæge, der fx ordinerede en bæltefiksering, som bagefter tager emnet op i en samtale. Hvordan ville et voldtægtsoffer mon have det med, at den, der skulle snakke oplevelsen igennem med hende, var hendes voldtægtsmand? Man er nødt til at forstå, at selv om systemet opfatter tvang som behandling, så opfattes det ikke sådan af den, det gå ud over, siger Thoridt Allermand. ■

Projekt PARIS

Konference om forebyggelse af vold

Hotel Nyborg Strand

Torsdag den 4. marts 2004

På vegne af Projekt PARIS inviterer Socialt Udviklingscenter SUS til konference om forebyggelse af vold.

Arrangementet henvender sig primært til undervisere ved uddannelsessteder og kurser for pædagoger, sygeplejersker, socialrådgivere, sosu-assistenten, ansatte i fængsler og arresthuse m.fl.

Også andre som har brug for inspiration i de voldsforebyggende arbejde er velkomne.

www.vold-som-udtryksform.dk

Socialt Udviklingscenter SUS, Nørre Farimagsgade 13, 1364 København K

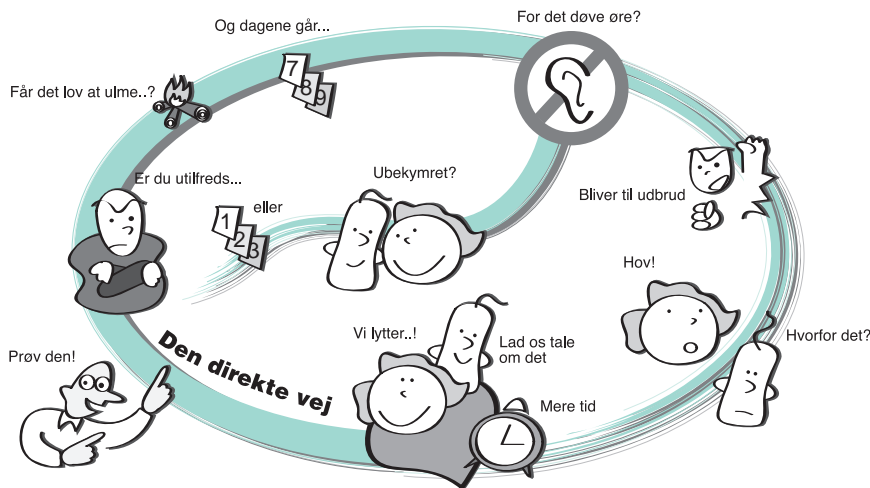
Tlf. 3393 4450 (sekretær Bente Jensen) eller bej@sus-net.dk

Tilmelding

På www.vold-som-udtryksform.dk kan du fra september læse mere om konferencens form og indhold.

Her har du også mulighed for at tilmelde dig konferencen.

Mere tid til hinanden

Vold og tvang i behandlingen

kunne langt hen ad vejen undgås, hvis vi gav os bedre tid til hinanden, mener Landsforeningen SIND.

Af formand Frede Budolfson,
Landsforeningen SIND

Vold kan være flere ting, og kan opleves vidt forskelligt, om man er personale, patient eller pårørende.

Det er også forskel på, hvordan man mener volden opstår. En voldelig episode kan fx være udtryk for, at en patient ikke kan komme igennem med sit budskab – vedkommende sætter lidt ekstra tryk på – og det opfattes som vold af modparten (personalet).

Her må vi prøve at sætte os i patientens sted, for i virkeligheden er det jo nok, fordi der bliver lagt et unødigt pres af den ene eller den anden grund. Det kan være på grund af tidnød, eller blot fordi medarbejderen har en dårlig dag. Så skal det lige gå lidt ekstra hurtigt, og man

giver skruen en ekstra tand – måske ikke bevidst. Filmen knækker – man føler sig magtesløs, tryk avler modtryk – og så er den begyndende volds-spiral i gang.

Derfor må vi give os bedre tid til hinanden.

Sindslidende, som Landsforeningen SIND repræsenterer, føler sig ofte i pressede situationer, og derfor er der ofte „vold“ med i behandlingsforløbet. Analyserer vi denne vold, kunne en stor del af den undgås.

Som forening tager vi selvfølgelig afstand fra enhver form for vold. Både den vold, der udøves af patienterne, men så sandelig også den, der udøves eller, set fra patientens side, fremprovokeres unødvendigt af personalet.

Personalet på en psykiatrisk afdeling eller for den sags skyld i en socialpsykiatrisk boenhed ved udmærket godt, at mange sindslidende har en lav „tolerancetærskel“, og de bør også vide, hvordan de skal reagere, når denne overskrides. Vi reagerer alle, når vi føler os krænket.

Psykisk vold

Stærkere end den fysiske vold er den psykiske vold, som kan sætte sig

langt dybere spor. Den psykiske vold er den skjulte vold, den vold, vi ikke kan se, og derfor ikke regner med. Vi har vel alle hørt om tortur – psykisk tortur – og er også vidende om de dybe ar, det sætter på menneskets sjæl.

Den psykiske vold er mere almindelig end fysisk vold, og langt mere smertefuld. Det er jo en mildere form for tortur.

Et eksempel på ydmygende psykisk vold er enhver form for tvang i psykiatrien, og det er også derfor, at Europarådets komite til forebyggelse af tortur har reageret på Danmarks praksis med hensyn til tvang i psykiatrien. Man bruger nemlig også tvangen som middel på grund af dårlig personalemæssig normering. Og i sådanne tilfælde har det jo slet ingen behandlingsmæssig effekt.

På det seneste har der været en del eksempler fremme i dagspressen om bl.a. bæltefikseringer, som et skræmmende eksempel på, hvordan man nogle steder øver unødigt vold mod patienterne og på en måde også over for de pårørende, der jo også føler sig magtesløse.

Vold som udtryksform kan være undskyldelig i en del henseender, men giver vi os blot lidt mere tid til dialogen med vores medmennesker, som psykiatriske patienter er, kan mange situationer undgås.

Det kræver i høj grad, at personalet gør sig umage for at sætte sig ind i patienternes situation og følelser. Ligesom man i sportens verden gør sig umage for at „læse“ modparten – hvordan han/hun vil reagere i givne situationer osv.

Fra SIND må vi gøre en indsats for, at mennesker med sindslidelse ikke føler magtesløshed og fastlåshed, som fører til vold. Vi må sætte fokus på den måde, vi behandler hinanden på. Vi må lære at have respekt for den sindslidende. Vi må markere os med, at det er nødvendigt med ordentlig uddannede personalegrupper, der forstår at håndtere mennesker i pressede og for dem uoverskuelige situationer. Vi må sørge for, at patient- og pårørendesynspunktet kommer med i personalets uddannelse, ved at sindslidende og pårørende inddrages i undervisningen.

Disse tiltag kan ikke forhindre volden, ligesom vi sikkert heller ikke kan undgå tvang i psykiatrien – men vi kan begrænse det. ■

Synspunkt

Vold som udtryksform kan være undskyldelig i en del henseender, men giver vi os blot lidt mere tid til dialogen med vores medmennesker, som psykiatriske patienter er, kan mange situationer undgås.

Det kan vi ikke være bekendt

Debatten om magtanvendelse er blusset op igen i forbindelse med den seneste ændring af Serviceloven. Men man kan undre sig over, at holdningen til fysisk magtanvendelse ikke har flyttet sig mere, end den har, de sidste 30 år, mener Landsforeningen LEV: „Det kan vi som samfund ikke være bekendt“.

Af landsformand Sytter Kristensen, Landsforeningen LEV

Landsforeningen LEV støttede kraftigt op om de retskrav (dvs. bestemmelserne om magtanvendelse samt omsorgspligten), som blandt andre udviklingshæmmede fik, da Serviceloven blev vedtaget. Det er vores opfattelse, at den udvikling, disse retskrav har sat i gang i forhold til det pædagogiske arbejde, har vist, at opgaverne godt kan gennemføres uden brug af magt. Nye veje er fundet til gavn for det enkelte menneske. De vanskeligheder, som en lovændring ofte medfører, bør efter Landsforeningens mening løses ad anden vej.

I forbindelse med den ændring af Serviceloven, som netop er vedtaget, har ikke mindst diskussionen om magtanvendelse over for udviklingshæmmede præget debatten.

Vi kan ikke som samfund i 2003 være bekendt at anerkende fysisk magtanvendelse som et redskab til at gennemføre omsorgspligten over for mennesker, som ikke umiddelbart er i stand at forstå et faresignal, eller som ikke forstår rækkevidden af manglende handling.

Ligesom nu var debatten også højaktuel sidst i 70'erne, hvor Socialministeriet udsendte en bekendtgørelse, der omhandlede forbud mod eksempelvis fysisk magtanvendelse, isolation, legemlig afstraffelse og nedværdigende behandling. Der-

imod kunne det fortsat lade sig gøre – som absolut sidste udvej – at benytte fiksering, farmakologisk tvang eller placering på lukket afdeling. Det er nu knap 30 år siden, og man kan undre sig over, at debatten og holdningerne ikke har flyttet sig mere, end det reelt er sket.

Ude af proportion

Med baggrund i ovennævnte finder LEV fx hele diskussionen om, at det fremover skal være muligt at fastholde udviklingshæmmede, der ikke vil have børstet tænder, ude af proportion. Normale småbørn vægrer sig også ved at få børstet tænder, og det er et par generationer siden, at fastholdelse var en anerkendt pædagogisk metode til at lære børn at børste tænder.

At netop denne drøftelse på et tidspunkt blev taget så kraftigt i alle kroge af landet kan undre os, når vi samtidig ser, på hvor mange andre områder spørgsmålet om omsorgssvigt med rette kunne trænge til en diskussion.

Hvorfor kan spørgsmålet om fysisk magtanvendelse fremkalde så megen diskussion, når det er den psykiske magtanvendelse, som uden sammenligning er mest udbredt og allersværest at få øje på og håndtere – eksempelvis gennem overdreven omsorg, som så bliver til magtmisbrug? Sandsynligvis fordi vi mennesker normalt oplever noget negativt ved begrebet magtanvendelse. Helt sikkert fordi vi selv har oplevet følelsen af magtesløshed, når vi har stået over for et menneske eller et system, der har brugt sin magt som tvang og derved fået os til at føle os magtesløse. Og måske fordi vi pr. automatik tager magten, hvis vi står over for et andet menneske, som ikke er i stand til at svare igen på tiltale.

Alt for mange udviklingshæmmede har levet et helt liv i afmagt, fordi såvel pårørende som professionelle ikke har kunnet sætte grænsen mellem almindelig støtte og hjælp og overgreb gennem brug af magt. Afmagten har haft mange ansigter. For nogen har reaktionen været at lade som om, for andre er protesten kommet til udtryk gennem vold.

Kunsten at hjælpe

For landsforeningen er det derfor vigtigt, at der hele tiden holdes gang i de pædagogiske diskussioner, som fokuserer på den adfærd en pædagog eller hjælper har over for et menneske, som ikke kan klare sig uden hjælp og støtte fra andre.

Det at modtage hjælp kan være en vanskelig sag, og derfor er det så vigtigt, at den, der vil hjælpe, har forstået sin rolle.

Søren Kierkegaard udtrykte det på følgende måde:

at man, når det i sandhed skal lykkes én at føre et menneske hen til et bestemt sted, først og fremmest må passe på at finde ham der, hvor han er og begynde der.

Dette er hemmeligheden i al hjælpekunst, enhver der ikke kan det er selv en indbildning, når han mener at kunne hjælpe andre.

For i sandhed at kunne hjælpe en anden må jeg forstå mere end han, men dog først og fremmest forstå det, han forstår.

Når jeg ikke gør det, så hjælper min menforståelse ham slet ikke.

Et svært valg

Efter flere voldelige episoder

besluttede Anne Marie Vrang sidste

år at flytte sin udviklingshæmmede

bror til et nyt sted at bo.

En svær beslutning. For hvordan

vælger man for én, der ikke selv

er i stand til at udtrykke sig?

Af Anne Marie Vrang, pårørende

Min storebror er psykisk udviklingshæmmede. Vi er kun os to søskende, og begge vores forældre er døde, så jeg er hans nærmeste pårørende.

Jens Ole, som han hedder, er hjerneskadet (efter en lægefejl, da han var et par år gammel), han har epilepsi og er spastiker. Desuden er hans højre side ligesom vissen. Det vil

sige, at han kun har én hånd, han kan bruge, og at han er usikker til bens.

Men hans største handicap er hans manglende sprog. Han kan kun sige enkelte ord, men er god til at gøre sig forståelig med sit kropssprog. Jens Ole forstår det meste, men man kan ikke føre en samtale med ham. Han kan ikke selv udtrykke sig ret meget, og derfor er han i sjælden grad afhængig af andre.

Jens Ole boede hjemme, til han flyttede på institution i 1987. Indtil sidste år har han boet samme sted – og på det samme værelse. Sidste forår var jeg med til at bestemme, at han skulle flytte til en anden afdeling.

Det er en af de sværeste beslutninger, jeg har været med til at træffe nogen sinde. Jeg havde mange søvnløse nætter inden. For hvad ville Jens Ole selv vælge, hvis han kunne udtrykke sig? Og var det den rigtige beslutning at træffe? Jeg synes, det er uendeligt svært at skulle tage en sådan beslutning på andres vegne.

Overfaldet af medbeoer

Forhistorien til Jens Oles flytning handler om vold. Den vold, der til sidst resulterede i, at Jens Ole flyttede afdeling, begyndte på en dato, vi alle sammen kan huske, nemlig 11. september 2001.

Det kan være svært at håndtere, at en af ens pårørende ikke længere kan klare sig selv.

Jens Ole har i ca. 10 år boet på samme afdeling som den unge mand, der overfaldt ham. Der har ingen problemer været. Tværtimod havde jeg indtryk af, at de var gode venner. De var endda i samme daghjemsgruppe på værkstedet.

Men den 11. september 2001 så Jens Oles medbeoer sig vred på ham. Da de steg ud af taxaen efter at have været på værkstedet, gik han løs på Jens Ole og væltede ham så voldsomt, at han fik en ordentlig sinskadus. Jeg var på besøg om aftenen, og Jens Ole havde bl.a. fået sig noget af en blodtud oveni forskrækkelsen.

Jeg tog det rimeligt roligt. Det var nok bare en engangsforeteelse, tænkte jeg. Selvfølgelig kan de blive vrede på hinanden. Og når der nu ikke havde været fortilfælde. Der blev sat lidt ekstra personale på, og de forsøgte at klare det, så godt de kunne.

Men overfaldene gentog sig. I hvert fald to gange mere, som jeg blev orienteret om. Den ene af gangene var medbeoeren så vred, at der måtte tre mand til at få ham væk fra Jens Ole. Jeg ved ikke, om der har været flere episoder, for pårørende skal paradoksalt nok ikke orienteres. Beboerne er jo myndige, selv om de ikke kan tage vare på sig selv.

Volden fortsætter

Volden gjorde mig bange. Personalet på institutionen var også utrygge, men det eneste, de gjorde, var stadig at sætte ekstra personale på, når det var værst. En af pædagogerne fortalte mig, at hun var så bange, at hun ikke engang turde have en kniv liggende fremme i køkkenet. På Jens Oles institution har der været en episode, hvor en beoer stak en anden med en kniv. Det kunne nemt have endt med mord. Den episode lå i baghovedet på os alle.

Jeg havde det så skidt med at vide, at Jens Ole var blevet overfaldet flere gange. Jeg turde næsten ikke tage telefonen, når vores nummervisere derhjemme viste „nummer beskyttet“, for det kunne jo være nede fra Jens Ole, og hvad ringede de så for at fortælle mig? Skulle jeg besøge Jens Ole på sygehuset næste gang?

Jeg vidste ganske enkelt ikke,

hvad jeg skulle gribe og gøre i. Til sidst ringede jeg til Jens Oles sagsbehandler hos kommunen. Det har jeg aldrig gjort før. Jeg sagde til hende, at jeg gerne ville have min bror flyttet til en institution tættere på, hvor jeg bor. Sagsbehandleren indkaldte til et handlemøde, hvor værkstedet og institutionen deltog. Og først under mødet fandt hun ud af, hvad det dybest set handlede om.

Jeg brød grædende sammen. Jeg synes, det var så ulykkelig en situation for Jens Ole. Tænk at være nødt til at bo dør om dør med og dele dagligstue og køkken med en, som man ikke ved, hvornår farer på én igen. Og Jens Ole kan ikke komme væk. Det er han for usikker til bens og for langsom til. Han er prisgivet.

Værkstedet gav på mødet klart udtryk for, at de ikke turde have de to i samme gruppe. Så den ene af dem er nu på arbejde om formiddagen, og den anden om eftermiddagen.

Personalet fra institutionen sagde på mødet, at de ikke kunne garantere, at overfaldene ikke ville gentage sig.

Jens Oles socialrådgiver var så rystet efter mødet, at hun ringede mig op næste morgen. Hende har jeg fået en utrolig flot støtte fra. Hun informerede også sin overordnede, som tog med på det følgende møde.

Magtesløs

Men hvad så? Hvad gør man? Jeg følte mig magtesløs, ekstremt magtesløs. Og også rådvild.

For at være ærlig, så havde jeg et stille håb om, at medbeboeren måske flyttede. Men det gjorde han ikke.

Her er der igen et paradoks. For som jeg har forstået systemet, kan man ikke flytte en beboer uden de pårørendes accept. Og det er på sin vis godt. Men hvis en beboer fx bliver så plejekrævende, at Arbejdstilsynet kræver mere plads for personalets skyld, så skal beboeren jo flytte. Men hvad i en situation som denne?

Løsningen blev, at Jens Ole flyttede til en anden afdeling. Det var institutionslederens forslag. Og alle involverede syntes, det var en god løsning. Nu går Jens Ole ikke og ser sig over skulderen mere. Han er ble-

vet mere tryk, og gud ske lov for det. Men det første halve år, efter han var flyttet, tabte han sig meget. Jeg tror, det bl.a. var på grund af flytningen. Selv om det var samme institution, og selv om han kendte medbeboerne, så var det nyt og ukendt for ham.

Og jeg fik igen skruper og spekulerede som en vanvittig: Var det det rigtige valg, vi traf for Jens Ole?

Flere dilemmaer

Som I kan forstå, har alt dette haft omkostninger. Først og fremmest for Jens Ole, der blev nødt til at flytte fra sit værelse. Men også for mig som pårørende. Jeg har følt afmagt. Og angst. Og jeg har haft en masse spekulationer. Men jeg er også blevet opmærksom på dilemmaerne og paradokserne. Jeg har nævnt to af dem:

Det ene er, at institutionen ikke har pligt til at orientere pårørende i tilfælde af voldelige episoder. De fleste psykisk udviklingshæmmede er nemlig myndige, selv om de ikke kan tage vare på sig selv. Derfor er der også pårørende, der overvejer at få deres psykisk udviklingshæmmede slægtning umyndiggjort og blive personlig værge for ham eller hende. For værgerne skal have besked. Men det burde ikke være nødvendigt at skride til den slags juridiske foranstaltninger. Personale og pårørende burde kunne have tillid til hinanden.

Et dilemma er også, hvem der skal bestemme, hvem der skal bo hvor. Jeg synes, det er rigtigt, at vi pårørende bliver taget med på råd. Og det er vel også rigtigt, at vi kan nedlægge veto mod en flytning. Og dog. Jeg er ikke blind for at indrømme, at det ikke altid er sikkert, at vi pårørende har ret. Det er pædagogerne, der kender den daglige virkelighed, og det er vi nødt til at lytte til.

Man kan sige, at vi har hver vores synsvinkel på tingene.

Som pårørende ser vi med kærlighedens øjne. Jeg har et ømt punkt dybt, dybt inde, der hedder Jens Ole. Og det punkt vil altid være der. Jeg vil altid føle, at jeg skal beskytte ham, så godt jeg kan, fordi han er så prisgivet i situationer som denne.

Pædagogerne har den faglige og den praktiske vinkel. Og ser tillige med kærlighedens øjne.

Samlet set handler det om tillid, pædagoger og pårørende imellem.

Det, som jeg næsten synes har været sværest for mig i denne ulykkelige situation, er, at jeg har uendelig svært ved at klage over en af Jens Oles medbeboere. For jeg ved, hvor afhængige vi pårørende er af, at vores slægtninge har et sted at bo. Den unge mand kan jo ikke gøre for, at han er, som han er. Og det her er ikke ment som en anklage mod ham, det er kun en beskrivelse af situationen, som jeg har oplevet den.

Jeg mener faktisk slet ikke, at det burde være de pårørende, som skulle tackle en sag som denne. Det burde institutionen klare. Så et eller andet sted er jeg nok også skuffet over håndteringen af sagen.

Jeg synes, det er en uendelig svær problematik. Og jeg har jo kun oplevet en lille flig af den. Det, jeg har oplevet, har været i småtingsafdelingen, er jeg bange for, og alligevel har det påvirket mig meget som pårørende. ■

Pårørende

Jeg brød grædende sammen. Jeg synes, det var så ulykkelig en situation for Jens Ole. Tænk at være nødt til at bo dør om dør med og dele dagligstue og køkken med en, som man ikke ved, hvornår farer på én igen.

Hvem tror på det, jeg siger?

Isabella føler, at der er tale om overgreb, medarbejderne har en anden opfattelse. Under alle omstændigheder er det vigtigt at tage det alvorligt, hvis en udviklingshæmmet føler sig dårligt behandlet og vælger at fortælle om det.

Af seniorkonsulent Dorthe Perlt,
Socialt Udviklingscenter SUS

Isabella (navnet er ændret) er udviklingshæmmet – hun fortæller om følgende oplevelse af at være udsat for magtudøvelse fra to medarbejders side.

Isabella er på ferie i udlandet med nogle medarbejdere og nogle andre rejsekammerater. En aften fester de på værelset og får lidt vin at drikke. Isabella vil finde sit fotografiapparat, som hun ved ligger i kufferten, men kan ikke finde det.

Pludselig hiver en kvindelig medarbejder hende i håret, og en mandlig medarbejder tager fat i trøjen og hiver hende op fra stolen. Han holder hende, så hun føler sig klemt fast. Medarbejderne siger, at hun skal gå ud og børste tænder – ligesom de andre udviklingshæmmede har gjort. Isabella forstår ikke, hvorfor hun bliver hevet i håret – hun mener ikke, at hun har gjort noget. Resten af turen oplever Isabella, at hun bliver „lagt på is“.

Efter ferien bliver der holdt et møde med lederen fra værkstedet, hvor Isabella arbejder, og de tre medarbejdere, der var til stede under episoden. Isabella er ikke interesseret i, at de andre brugermedarbejdere får

noget at vide om episoden, for at der ikke skal blive en masse sladder. På mødet taler Isabella med lederen, og medarbejderne fortæller om deres syn på forløbet. Medarbejderne står sammen og forstår ikke, at Isabella føler, at der har været tale om et overgreb.

På mødet bliver der talt om forskellige måder at se tingene på. Der bliver ikke rejst tiltale, og politiet bliver ikke kontaktet. Isabella kunne have valgt at påbegynde en regulær klagesag, hvor alle involverede skulle afgive partshøring. Fordi det er påstand mod påstand, vælger hun i stedet at få udfærdiget en sagsbeskrivelse vedlagt erklæringer fra hende selv og de involverede medarbejdere. Det betyder, at de andre brugermedarbejdere ikke skal inddrages i sagen og fortælle om deres oplevelse af forløbet. Sagsbeskrivelsen skal ligge i den samlede journal, der findes på værkstedet – og det gør det muligt, at sagen kan tages op på et senere tidspunkt.

Isabella fortæller videre, at det efter episoden ikke er rart at være på værkstedet mere. Der er ingen, som vil tale med hende længere. Medarbejderen, der har hevet hende i håret, vil have hende fyret. Og resten af personalet er ophidsede. De tror mere på den pågældende medarbejder end på hende, synes hun.

Konsekvensen af det hele bliver, at Isabella simpelthen rejser fra værkstedet. Der går ikke lang tid – og hun synes, det er uhyggeligt at gå på arbejde i den sidste periode. Hun har ikke noget forhold til personalet i den tid – og selv om hun prøver at snakke med dem, taler de aldrig om selve episoden.

Isabella taler heller ikke med nogen andre fra værkstedet om episoden og personalets reaktioner. Og hun fortæller ikke familien noget –

det kommer ikke dem ved. I starten taler Isabella med sin støtteperson, men vedkommende gør ikke noget. Det virker som om, fortæller Isabella, at ingen tror på hende – og vil forstå hendes oplevelse af episoden.

Hvad bliver det næste?

Lisbeth Jensen, formand for ULF (Udviklingshæmmedes Landsforbund), er til stede, mens Isabella fortæller sin historie. Og hun kommenterer undervejs gråzonen mellem magtanvendelse og omsorgssvigt.

– Efter de nye ændringer i Serviceloven om magtanvendelse kan personalet anvende magt til fx at børste tænder på en bruger. Hvad bliver det næste så? Det er en umyndiggørelse af den udviklingshæmmede. Det er galt, når man ikke kan få folk til at forstå, hvor vigtigt det er at undgå, at personalet går ind og bestemmer, at nu skal der børstes tænder. Man skal ikke bruge magtanvendelse – man skal spørge først, eventuelt bruge tegnninger og fortælle om, hvad der kan ske, hvis man ikke børster tænder. Man taler også om, at tandbørstning med magt kun må finde sted i en kort afgrænset periode. Men hvornår er det? Og hvem bestemmer hvad og hvornår?

– Hvis personalet får lov til at bruge magt, bliver næste trin måske at få den udviklingshæmmede i bad. Også her tager personalet beslutning om noget, den udviklingshæmmede oplever som krænkende. Og også her tager man sig ikke tid til at forklare konsekvenserne. Personalet siger ofte: „Vi spørger ikke – vi gør det bare“, siger Lisbeth Jensen. Hun forstår ikke, at ULF ikke er blevet hørt i forbindelse med revisionen af Serviceloven. ULF sendte et brev til socialministeren i januar – men har ikke fået svar endnu!, fortæller hun.

Lisbeth Jensen fremhæver, at det er vigtigt at lytte til, hvad den udviklingshæmmede selv giver udtryk for. Omvendt skal den udviklingshæmmede også sige sin mening og selv sige fra. Her kan det være et problem, at den udviklingshæmmede måske ikke vil indrømme, at han eller hun ikke har forstået det, der bliver talt om – og derfor ikke tør

Hvem oplever hvad?

Pludselig hiver en kvindelig medarbejder hende i håret, og en mandlig medarbejder tager fat i trøjen og hiver hende op fra stolen. Han holder hende, så hun føler sig klemt fast. Hun forstår ikke, hvorfor hun bliver hevet i håret – hun mener ikke, at hun har gjort noget. Resten af turen oplever hun, at hun bliver „lagt på is“.

spørge. Et andet problem er, at det også tager tid at lære, hvordan man siger fra og hvornår. Og endelig er det svært at sige fra, når man ikke har noget at vælge imellem og sammenlignende med.

Magt eller omsorgssvigt

Mange overgreb kunne være undgået, hvis personalet kendte paragrafferne, mener Lisbeth Jensen.

– Personalet må kun bruge magt, hvis der er fare på færde, og den udviklingshæmmede begår vold på sig selv eller er til fare for andre. Og hvis personalet har brugt magt, skal det altid indberettes – også når det er mindre „ting“.

– Jeg tror ikke, at personalet alle steder kender paragrafferne tilstrækkeligt godt. Derfor kan det være, at de ikke ved, når de begår et overgreb. Og mange udviklingshæmmede er ikke klar over før bagefter, at det er et overgreb – ofte kan der gå lang tid, før det går op for én, at man føler sig krænket, siger Lisbeth Jensen.

ULF får kun sjældent henvendelser om sager, hvor personalet har brugt magt. Og de sager, der senere kommer til deres kendskab, kan det være svært at gøre noget ved. Men der er ved at ske en ændring, så der kommer flere henvendelser.

– Hvornår er det misbrug? Og magt? En udviklingshæmmede kan godt opleve det som magt, mens personalet ikke ser sådan på det, siger Lisbeth Jensen. – Der er også megen usikkerhed blandt personalet. Hvornår er det magt, og hvornår er det omsorgssvigt? Personalet ved heller ikke altid, hvor grænserne går.

– Ofte står de også i den situation, at forældre til udviklingshæmmede beskylder dem for ikke at have taget sig godt nok af deres barn. Usikkerheden kan også være medvirkende til, at personalet ikke griber ind – hvis en medarbejder ikke har set det, er der heller ikke nogen, som kan beskyldes en for noget. Der er ingen, som kan komme og sige, at de har brugt magt. På den anden side kan personalet risikere at blive fyret, hvis de ikke griber ind. Det er en svær situation. Der er også meget papirarbejde for personalet, når de bruger

snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hjernesvind hallucinationer tosserier sniksnak usandheder opspind usansynligheder snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hjernesvind tosserier usandheder opspind hallucinationer snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hjernesvind tosserier usandheder opspind hallucinationer snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hjernesvind tosserier usandheder opspind hallucinationer snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hjernesvind tosserier usandheder opspind hallucinationer snak vrøvl sludder pladder rygter historier indbildning vissevasse løgn fnidder tågetale latin väs fantasier hallucinationer tosserier

magt – og det kan måske få dem til at lade være med udfylde papirerne. Så en magtudøvelse ikke bliver indberettet.

Vigtigt at blive taget alvorligt

– Udviklingshæmmede oplever ofte, at ingen tror på dem. Hvem tror på det, jeg siger? Hvad er der sket eller ikke sket? Når en udviklingshæmmede udsættes for magt, får man ofte ikke snakket om det. Den udviklingshæmmede får ikke fortalt, hvordan han eller hun har oplevet det. Det er kun personalets mening, der kommer frem. Det kan godt være, at de slet ikke har oplevet det som magt. Problemet er, om man tror på personalet eller på den udviklingshæmmede. Det er vigtigt, at man vurderer ud fra hver enkelt sag. Den professionelle hjælp (kriseberedskab, psykologhjälp mv., red.) er der – og personalet får den. Men det er også vigtigt, at den udviklingshæmmede får den.

– Det er vigtigt, at man bliver taget alvorligt. At nogen tror på, at det, man har oplevet, er rigtigt – også når man er udviklingshæmmede!

– Flere udviklingshæmmede er begyndt at ringe til ULF og fortælle, at de har oplevet det og det. For at finde ud af, hvad der er sket, indkalder ULF gerne til et møde med parterne. Det er nødvendigt at finde en løsning pä problemet ogsä for at finde ud af, hvordan det kunne väre

undgät. Det er vigtigt, at man siger – og fär lov til at fortälle, hvad man har følt og oplevet. Det kan ogsä väre med til, at man selv finder en løsning pä problemet. Det er vigtigt, at alle parter bliver hørt, og at den udviklingshämmede har en bisidder med. Personalet kan fä en bisidder – sä hvorfor ikke den udviklingshämmede?, spørger Lisbeth Jensen.

Hun vurderer, at der ofte ikke bliver grebet ind i tilfälde af magtmisbrug.

– Hvis man pä forhänd ved, at der ikke bliver gjort noget, hvis der fx mangler beviser, kan det väre svärt at sige noget. Det handler ogsä om, at den udviklingshämmede skal väre bevidst om, at det er misbrug – mange ved ikke, at det er forkert. Flere og flere henvender sig til ULF – og ønsker mere oplysning: Hvor kan vi finde professionel hjälp, der kan støtte og rädgive? Det ville väre godt med et professionelt korps, der kunne tage sig af den slags, og derfor vil ULF nu søge penge til at uddanne personer til at give professionel hjälp. Man skal väre opmärksom pä, at der kan gä mange är, før gamle episoder dukker op hos udviklingshämmede, siger Lisbeth Jensen.

Information og dialog

Isabellas historie og Lisbeth Jensens kommentarer illustrerer, hvor vigtigt det er at kombinere information og dialog, när man skal forebygge vold. Af Isabelles historie kan man mäske udlede en räkke vigtige pointer:

- Tag det altid alvorligt, hvis en bruger føler sig därligt behandlet og välger at fortälle om det.
- Udvis diskretion bäde over for brugeren og over for dem, der formodes at have uøvet vold.
- Inddrag alle parter pä en sädan mäde, at alle involverede føler, at deres version af historien bliver hørt og taget alvorligt.
- Søg enkle og praktiske løsninger, men sørg ogsä altid for at rehabiliterer den bruger, der har väret udsat for vold eller trusler herom.
- Sørg for at have udarbejdet en kriseplan/beredskabsplan, der omfatter bäde brugere og medarbejdere.

Omsorg med værdighed

1. juli i år træder Servicelovens nye regler om magtanvendelse i kraft. Reglerne skal sikre bedre sikkerhed, tryghed og værdighed i omsorgen for blandt andre udviklingshæmmede og demente, som ikke er i stand til at tage vare på sig selv.

Af journalist Karen Pedersen

Jens Larsen har været direktør i en lille by i Jylland. Han er kendt i lokalsamfundet som en pæn og nobel mand, der går op i sit ydre. På sine ældre dage er han blevet mere og mere dement og er flyttet på plejehjem. Han savler, spytter og tisser i bukserne – men nægter at komme i bad. Hans kone er fortvivlet. Hun kan ikke holde ud at se sin mand sådan. Hun ved, at han aldrig selv ville have vist sig sådan. Men personalet på plejehjemmet kan ikke gøre noget, al overtalelse er forgæves, der skal tvang til, hvis Jens Larsen skal i bad.

Diskussionen om grænsen mellem omsorg og overgreb dukker med jævne mellemrum op i fagbladenes spal-

ter og blandt medarbejdere i bo- og dagtilbud for demente og udviklingshæmmede.

Og diskussionen er en del af baggrunden for Servicelovens nye regler om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, som Folketinget netop har vedtaget.

Justeringen af reglerne betyder

blandt andet, at personalet i bo- og dagtilbud fremover får mulighed for at fastholde demente eller udviklingshæmmede, der fx modsætter sig at komme i bad eller få børstet tænder. At det i øget grad bliver tilladt at bruge alarm- og pejlesystemer på bosteder for demente og udviklingshæmmede. Og at det med tvang bliver muligt at flytte personer, som

Flytning med tvang

Den mest indgribende ændring i de nye regler om magtanvendelse er, at det fremover bliver nemmere at flytte mentalt svækkede personer, der enten modsætter sig at flytte eller ikke kan give samtykke til det. Bestemmelsen har ikke været benyttet ret meget tidligere, fordi det har været svært for de sociale nævn at træffe afgørelse på baggrund af lovens formulering om, at „flytning kun kunne finde sted, hvis der var nærliggende risiko for personskade“.

Fremover kan amtet eller kommunen søge det sociale nævn om at flytte en beboer, hvis

- det er absolut påkrævet for, at den pågældende kan få den nødvendige hjælp, og
- hjælpen ikke kan gennemføres i personens hidtidige bolig, og

- den pågældende ikke kan overskue konsekvenserne af sine handlinger, og
- udsætter sig selv for at lide væsentlig personskade, og
- det er uforsvarligt ikke at søge flytning.

De nye bestemmelser tager også højde for forholdet til ægtefællen. Tidligere kunne man komme i den situation, at den raske ægtefælle var nødt til at flytte fra boligen, fordi hun fx ikke længere kunne magte at tage sig af sin demente mand – men manden nægtede at flytte.

ikke vil flytte eller ikke selv kan give deres samtykke til det.

Delte meninger

Formålet med lovændringen er at opnå bedre sikkerhed, tryghed og værdighed i omsorgen for blandt andre demente og mennesker med udviklingshæmning, som ikke kan tage vare på sig selv.

Da Servicelovens regler om magtanvendelse blev indført i 1999, blev det samtidig besluttet, at reglerne skulle revideres i 2002-03. Derfor satte Socialministeriet sidste år gang i en evaluering af de nuværende regler om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

Evalueringen pegede på nogle af de forhold, som også har været fremme i mediernes, fx problemet med demente, der forlader deres bolig og flakker hjælpeløst rundt, og diskussionen om praksis i hygiejnesituationer. Mange steder oplever personalet det som et problem at få beboere til at børste tænder eller gå i bad, og mange steder er man i tvivl om reglerne. Evalueringen viste også, at de nuværende bestemmelser om magtanvendelse ofte ikke bliver overholdt.

Med lovændringen ønsker Folketinget at imødekomme kritikken af, at Servicelovens regler om omsorgspligt og indgreb i selvbestemmelsesretten „ikke i tilstrækkelig grad har sikret, at personer, der på grund af betydeligt og varigt nedsat psykisk funktionsevne, fx på grund af demens, er ude af stand til at tage vare på sig selv, kan opnå den omsorg og pleje, som er nødvendig“, som det hedder i bemærkningerne til lovforslaget.

Lovforslaget var tidligere på året til høring hos en række organisationer på ældre- og handicapområdet. Høringssvarene var blandede. Nogle organisationer, blandt andre Socialpædagogernes Landsforbund, mente ikke, det var nødvendigt at ændre reglerne om magtanvendelse. Loven er god nok, der skal bare mere tid til at implementere reglerne, lød argumentet. Andre pegede på, at praktiske problemer i hverdagen kaldte på en justering af reglerne her og nu.

Stadig en undtagelse

Især de nye bestemmelser om, at det fremover bliver muligt at fastholde personer, som sætter sig imod at få

Magtanvendelse – hvad siger loven

Servicelovens ændrede regler om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten – særlige døråbnere, fastholdelse og flytning – træder i kraft den 1. juli 2003. Lovændringerne betyder følgende:

- Personalet i bo- og servicetilbud får fremover mulighed for, i en begrænset periode, at fastholde en person i hygiejnesituationer, hvis det er absolut nødvendigt i forhold til den enkelte. Man skal i så fald søge kommunen eller amtet om det, og der skal udarbejdes en handlingsplan for, hvordan man vil arbejde for at undgå at bruge fastholdelse fremover.
- Reglerne for at indføre alarm- og pejlesystemer lempes. Tidligere kunne man kun anvende alarm- og pejlesystemer, hvis der var „nærliggende risiko for væsentlig personskade“. Denne formulering er nu ændret, så kommunen eller amtet kan beslutte at bruge personlige alarmsystemer for en person i en afgrænset periode, når „der er risiko for, at personen ved at forlade bo- eller dagtilbuddet udsætter sig selv eller andre for at lide personskade og forholdet i det enkelte tilfælde gør det påkrævet at afværge denne risiko“. Det er nyt, at både bo- og dagtilbud kan benytte alarm- og pejlesystemer, tidligere gjaldt det kun botilbud.
- Bo- og dagtilbud får mulighed for at bruge særlige døråbnere ved yderdøre i tilfælde, hvor det ikke er tilstrækkeligt at bruge alarm- og pejlesystemer. Også her gælder det, at man skal søge kommunen eller amtskommunen om det, og at døråbnerne kun må benyttes i en afgrænset periode, hvis der er en nærliggende risiko for, at personen vil forlade bo- eller dagtilbuddet eller udsætte sig selv eller andre for væsentlig personskade.
- Det bliver muligt med tvang at flytte mentalt svækkede personer, som modsætter sig flytning eller ikke kan give deres samtykke til det. Tidligere kunne man kun flytte en person, hvis der var „nærliggende risiko for personskade“. Formulering er nu lempet, så man kan søge om at flytte en person, hvis en række betingelser er opfyldt. Kommunen eller amtet kan ikke tage den beslutning alene. Det er det sociale nævn, der skal træffe afgørelse om det.

Bestemmelserne skal tages op til revision igen i 2006-07.

børstet tænder, komme i bad, blive barberet eller få skiftet ble, har skabt debat i fagkredse. Kritikerne peger på, at stramningerne betyder øget tvang frem for øget retssikkerhed.

Socialminister Henriette Kjær (K) har ved flere lejligheder slået fast, at magtanvendelse skal være en undtagelse, som aldrig må erstatte omsorg, pleje og socialpædagogisk bistand.

– Omsorgen er og skal være central – at anvende magt over for andre er meget indgribende og skal derfor så vidt muligt omgås. Det er hensigten med de ændringer, som Folketinget har vedtaget, siger socialministeren i den pressemeddelelse, der blev sendt ud i forbindelse med lovændringerne.

Magtanvendelse er altså stadig en undtagelse – hvor alt andet er forsøgt. Og selv om det nu bliver tilladt at bruge fastholdelse, skal man søge kommunen om det på forhånd. Loven præciserer desuden, at fastholdelse kun må ske i en begrænset periode, og at der skal laves en faglig plan, der beskriver, hvorfor det er nødvendigt at bruge fastholdelse, og hvordan man vil arbejde på at undgå det fremover.

Der er stadig ingen „facitliste“ for, hvor grænsen går mellem overgreb og omsorg. Men Socialministeriet er på vej med en vejledning, der skal gøre det lettere for personalet at omsætte lovens ordlyd om magtanvendelse til praksis. ■

Når sex ikke er noget, man har sagt ja til

Er det virkelig et problem?, er et spørgsmål, jeg ofte bliver mødt med, når talen falder på et område, jeg har arbejdet meget med de seneste tre år: seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning. Og hver gang bliver jeg nødt til at svare: Ja, det er der desværre meget, der tyder på, at det er!

Af projektmedarbejder Elsebeth Kirk Muff,
Socialt Udviklingscenter SUS

Det er ikke kun i Danmark, man har vanskeligt ved at forestille sig, at mennesker med handicap er en særlig risikogruppe i forhold til seksuelle overgreb. Også i udlandet har problemet i årevis været overset. Derfor vakte det opsigt, da en række forskere fra forskellige lande på den 11. verdenskongres for handicapforskning præsenterede resultater fra undersøgelser om seksuelle overgreb mod mennesker med fysiske og psykiske handicap. Undersøgelserne pegede samstemmende på, at mennesker med handicap har en forøget risiko for at blive udsat for et seksuelt overgreb. Og lige så bekymrende: at de ikke har mulighed for at anvende de støtte- og rådgivningstilbud, som mennesker uden handicap kan benytte sig af.

I 2001 udgav Socialt Udviklingscenter SUS et litteraturstudie, hvor hovedkonklusioner og anbefalinger fra en lang række internationale undersøgelser om seksuelle overgreb på mennesker med handicap er samlet [1]. Da en markant overvægt af disse undersøgelser handler om mennesker med psykisk udviklingshæmning, er det denne mangfoldige gruppe mennesker, jeg tager udgangspunkt i i denne artikel.

Mindst lige så ofte...

Der er endnu ikke lavet en samlet undersøgelse af seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning i Danmark. Det er derfor svært at sige præcist, hvor mange overgreb der sker. Men undersøgelser gennemført i USA, Canada, England, Holland og Norge og det foreløbige samarbejde med danske aktører på feltet sandsynliggør, at mennesker med psykisk udviklingshæmning også udsættes for seksuelle overgreb i Danmark.

Når man vender blikket mod de udenlandske undersøgelser af seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning, giver de forskellige bud på problemets omfang. Yderpunkterne strækker sig fra én undersøgelse, der anslår, at ca. 8 pct. af alle mennesker med psykisk udviklingshæmning i løbet af deres liv vil blive udsat for et seksuelt overgreb, til en undersøgelse, der hævder, at helt op til 58 pct. vil opleve et seksuelt overgreb. Forskellene hænger sammen med, hvordan et seksuelt overgreb defineres, og hvordan undersøgelsen er gennemført – altså hvor man har indhentet oplysningerne fra.

Men på tværs af landegrænser tegner de udenlandske undersøgelser et temmelig ensartet billede af nogle væsentlige problematikker:

- Mennesker med psykisk udviklingshæmning udsættes mindst lige så ofte for seksuelle overgreb som mennesker uden handicap.
- Mange overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning anmeldes aldrig.
- Størstedelen af de seksuelle overgreb sker inden for rammerne af bo- og servicetilbud.
- Gerningsmanden er oftest et

menneske, som ofret kender – en medarbejder, pårørende eller en af de andre brugere.

Hvad forstås ved et seksuelt overgreb?

Helt overordnet kan man tale om et seksuelt overgreb, når et menneske påtvinger et andet menneske en seksuel handling, som dette menneske ikke ønsker. Men når det handler om seksuelle overgreb på mennesker med psykisk udviklingshæmning, er det vigtigt at slå fast, at der også kan være tale om et seksuelt overgreb i tilfælde, hvor vedkommende enten bliver presset til at give samtykke eller ikke er i stand til at give samtykke.

Et seksuelt overgreb involverer som oftest en eller anden form for fysisk kontakt. Fx

- at gerningsmanden berører ofrets kønsorganer
- at gerningsmanden berører andre dele af ofrets krop – fx brysterne
- at ofret tvinges til at berøre gerningsmandens kønsorganer
- at ofret tvinges til samleje af forskellig art.

Men der kan også være tale om et overgreb, selv om der ikke er fysisk kontakt mellem offer og gerningsmand. Fx ved at gerningsmanden blotter sig for ofret, tvinger ofret til at klæde sig af eller se pornografiske billeder.

Som nævnt anvendes der forskellige definitioner på seksuelt overgreb i de udenlandske undersøgelser. Men de tegner et tydeligt billede af, at det er ikke uskyldige berøringer, mennesker med psykisk udviklingshæmning udsættes for. Undersøgelserne viser en overvægt af alvorlige overgreb – det vil sige overgreb, der involverer samleje af forskellig art. Og meget ofte står overgrebene på over en længere periode.

Særlige risikofaktorer

Hvorfor er mennesker med psykisk udviklingshæmning i særlig grad i risikozonen i forhold til overgreb? Det spørgsmål har optaget en del forskere på området. Og svarene, de giver, fordeler sig i to hovedgrupper:

Dels er der nogle risikofaktorer, der er relateret til selve handicappet.

[1] Seksuelle overgreb på mennesker med handicap – et litteraturstudie, Elsebeth Kirk Muff, 2001. De undersøgelser, der refereres til i denne artikel, er beskrevet mere udfoldet i litteraturstudiet.

På trods af at de fleste mennesker med psykisk udviklingshæmning er i stand til at sige ja og nej, udsættes mange alligevel for seksuelle overgreb.

Såsom:

- Nedsatte eller manglende verbale kommunikationsevner, der er en forhindring for at fortælle om et overgreb
- Fysiske funktionsnedsættelser, der gør det vanskeligt at flygte og/eller forsvare sig
- Kognitive funktionsnedsættelser, der kan nedsætte evnen til at afkode faresignaler.

Dels peges der på risici, der opstår som følge af, at mennesker med psykisk udviklingshæmning ofte er afhængige af andres hjælp – også til intime handlinger:

- Nogle mennesker med psykisk udviklingshæmning accepterer seksuelle handlinger, som 'den pris der skal betales' for at få hjælp.
- Nogle mennesker med psykisk udviklingshæmning har lav selvtillid, og tror, at de 'ikke fortjener bedre'.
- Nogle mennesker med psykisk udviklingshæmning har gennemgået mange ubehagelige undersøgelser, siden de var helt små, og de er uvante med at sige fra overfor berøringer, de ikke ønsker.

Desuden peger stort set alle forskere på, at seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning er et tabubelagt område. Og at overgreb kun sjældent opdages, fordi det forudsætter en vilje til at se et problem, som de fleste ønsker ikke eksisterer.

Ingen danske undersøgelser

Som nævnt findes der ikke officielle tal på seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning i Danmark. Men for de medarbejdere i amtslige bo- og dagtilbud, som Socialt Udviklingscenter på forskellig vis har samarbejdet med de seneste to år, er det en velkendt problematik. Medarbejderne kan både fortælle om brugere, der begår overgreb mod andre brugere. Om sager, hvor de har haft kraftig mistanke om,

at en beboer er blevet udsat for seksuelle overgreb, mens han eller hun var hjemme på weekendbesøg hos familien. Og om episoder, hvor man har haft mistanke til en kollega.

De udenlandske undersøgelser dokumenterer, at overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning kun sjældent anmeldes til politiet. Og det ser også ud til at gælde i Danmark. Men hvorfor inddrages politiet ikke i disse sager?

Ingen enkle svar

Det er der desværre ikke nogle enkle svar på. Nogle gange fortæller ofret selv om overgrebet på en måde, der ikke efterlader tvivl. Og i de tilfælde vil både amtets eller kommunens socialforvaltning og politiet oftest blive alarmeret. Men i fleste tilfælde kan det være vanskeligt for omverdenen med sikkerhed at vide, om der faktisk er sket et overgreb. Enten fordi ofret har vanskeligt ved at fortælle om overgrebet. Eller fordi man mangler noget konkret til at understøtte sin mistanke.

En anden problematik er, at mennesker med udviklingshæmning næsten altid kender den person, der har begået det seksuelle overgreb mod dem. Det gør medarbejdere og pårørende derfor også. Det er svært at anklage et menneske, man kender. Det er svært at fortælle andre om mistanken. Og det er endnu sværere at anklage den, man mistænker. For tænk, hvis den mistænkte er uskyldig, eller hvis mistanken ikke kan bevises.

Når gerningsmanden er udviklingshæmmet

Når både offer og gerningsmand er mennesker med udviklingshæmning, anmeldes overgrebene kun sjældent til politiet, selv om man har stærke indicier for, at et overgreb har fundet sted. Nogle gange skyldes det, at medarbejdere på bo-, service- og dagtilbud vurderer, at gerningsmanden ikke ønskede at skade ofret, men bare savnede et knus. Eller ikke kunne gennemskue konsekvenserne af sine

handling. Det er ofte sandt, men et seksuelt overgreb er altid et overgreb for ofret! Uanset om gerningsmanden er et menneske med udviklingshæmning, og uanset hvorfor overgrebet begås.

Støtte og rådgivning

Der er kun lavet få undersøgelser af, hvilke eftervirkninger mennesker med psykisk udviklingshæmning har af seksuelle overgreb. Men de få, der er lavet, viser, at deres reaktioner er meget lig dem, som andre mennesker har. På nogle punkter – fx i forhold til at være præget angst for igen at blive udsat for et overgreb – er reaktionerne forværret hos mennesker med udviklingshæmning. Undersøgelserne understreger, at mennesker med udviklingshæmning, der har været udsat for et overgreb, har behov for støtte og rådgivning. Både akut, og på længere sigt.

Socialt Udviklingscenter SUS holdt i maj en konference om seksuelle overgreb. To af oplægsholderne var fra Beverley Lewis House i London – et krisecenter for kvinder med psykisk udviklingshæmning, der har været udsat for bl.a. seksuelle overgreb. Sådan et krisecenter eksisterer ikke i Danmark... endnu skal jeg måske skrive. For de foreløbige erfaringer fra arbejdet med problematikken i Danmark viser, at der er behov for at udvikle støtte- og rådgivningstilbud, der er tilgængelige og anvendelige for både ofre og gerningsmænd, der er udviklingshæmmede. Fordi: Meget tyder desværre på, at seksuelle overgreb mod mennesker med psykisk udviklingshæmning er et problem. ■

Udgivelser

Socialt Udviklingscenter SUS har udgivet fire pjecer om seksuelle overgreb på mennesker med handicap:

- Gode råd om... Forebyggelse
- Gode råd om... Tegn på overgreb
- Gode råd... Når skaden er sket
- Retten til at sige Nej!

Pjecerne kan rekvireres gratis ved henvendelse til SUS eller downloades på hjemmesiden www.stopovergreb.dk

Bogen: Seksuelle overgreb på mennesker med handicap – et litteraturstudie kan bestilles hos SUS. Den koster 100 kr.

Statistik

Undersøgelserne pegede samstemmende på, at mennesker med handicap har en forøget risiko for at blive udsat for et seksuelt overgreb. Og at de ikke har mulighed for at anvende de støtte- og rådgivningstilbud, som mennesker uden handicap kan benytte sig af.

Stadig aktuel

Undersøgelse af vold mod brugere i Vejle Amt

Vejle Amts undersøgelse af vold mod brugere af amtets bo- og servicetilbud har efterhånden nogle år på bagen. Men undersøgelsen er stadig aktuel. Den er en af de få af sin slags herhjemme.

Af Elmer Lauridsen, sekretær for Brugerrådet og formand for sikkerhedsudvalget i Vejle Amt

I 1996 gennemførte Vejle Amt en undersøgelse af omfang og typer af vold mod beboere og brugere på seks af amtets bosteder og beskyttede værksteder. Tallene og konklusionerne fra undersøgelsen er stadig aktuelle, fordi der kun er lavet få lignende undersøgelser i Danmark.

Undersøgelsen blev foretaget over tre måneder på to bosteder for sindslidende, to bosteder og to beskyttede værksteder for udviklingshæmmede. I alt var der tale om ca. 200 pladser, hvoraf en fjerdedel var til sindslidende. Bostederne blev bedt om at udfylde et skema med oplysning om bl.a. omfang af overgrebet og baggrunden for episoden.

Hvilke former for vold?

Undersøgelsen viste, at verbale trusler og trusler med kroppen udgjorde over tre fjerdedele af den vold, sindslidende var udsat for i perioden. Resten var vold med kroppen eller med genstande.

Diagram 1: **Hyppeghed af de forskellige former for vold – Sindslidende**

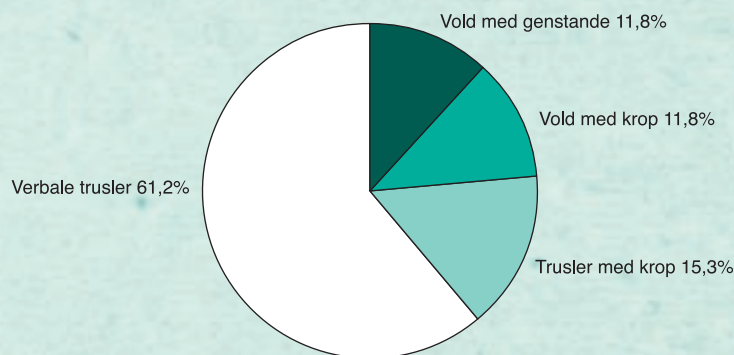

Diagram 2: **Hyppeghed af de forskellige former for vold – Udviklingshæmmede**

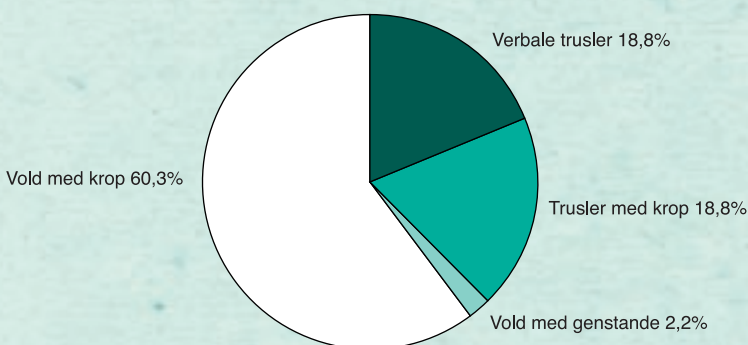
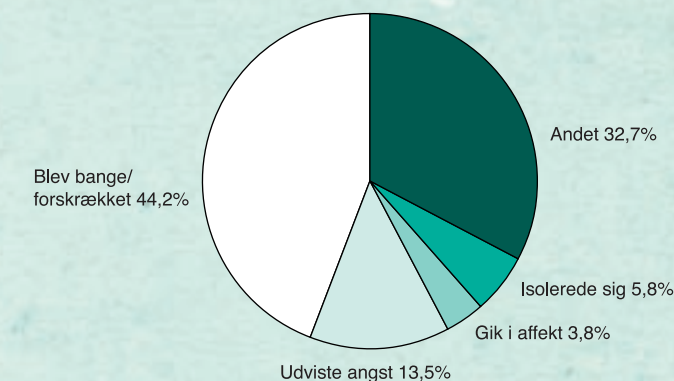

Diagram 3: **Psykisk mén af overgrebet**

For udviklingshæmmede er det næsten modsat. Her var to tredjedele vold med kroppen eller genstande og resten verbale trusler eller trusler med kroppen (se diagram 1 og 2).

Forklaringen er bl.a., at sindslidende i højere grad har sprog og intelligens til at udøve verbal vold. Mange udviklingshæmmede kommunikerer derimod meget med kroppen på grund af manglende sprog.

Hvilke skader?

Undersøgelsen viste, at fysiske skader er sjældne, men at psykiske skader fylder meget. Især så personalet, at beboere og brugere blev bange. Ud af i alt 104 reaktioner på vold var der

60, der reagerede med at blive forskrækkede, bange eller angst. De psykiske mén af overgrebene fremgår af diagram 3.

Nogle psykiske skader, især de langvarige, kan være svære at se. Beboere og brugere er i en vis udstrækning vant til overgrebene, og deres væremåde er måske indrettet på at undgå at blive udsat for overgreb. For nogle skal der en del til, før de reagerer på en måde, der er synlig for personalet.

Den enkeltes intelligens spiller en rolle for det efterfølgende mén af volden. Udviklingshæmmede bliver angste uanset motiv. Sindslidende kan ofte forstå, hvis en medbeboer er

inde i en dårlig periode, hvorfor angsten ikke virker så stærkt psykisk på længere sigt.

Hvornår opstår volden?

Der var mange årsager til, at volden opstod. Knap en tredjedel af volden skyldtes dårligt samspil, altså at beboere og brugere havde svært ved at omgås hinanden. Det hænger til en vis grad sammen med, at de, der har svært ved at omgås andre, ofte er samlet på den samme specialinstitution. Men også indtrængen på en andens domæne, pauser eller tomgang, irettesættelser af en anden bruger, og at brugeren var alene, var hyppige årsager. En ud af syv voldelige episoder skyldtes andre årsager (se diagram 4).

En tredje svaghed er, at registreringen aldrig blev komplet på grund af travlhed, sygdom, ferie eller episoder, der blev overset. Fx var der enkelte episoder i busserne, der ikke blev registreret. Dette kunne ikke undgås, fordi registreringen skete som et led i personalets øvrige arbejde.

Stadig aktuel

Trods disse mangler ved undersøgelsen er den stadig aktuel, og den indgår i de løbende drøftelser af, hvordan vi kommer videre med at forebygge og efterbehandle vold mod brugere af amtets bo- og servicetilbud. Undersøgelsens måske største værdi ligger i, at den har lagt nogle uafviselige fakta på bordet, som dokumenterer, at vold mod brugerne

viden om kommunikation, bedre indretning af bygninger og eventuel opdeling i mindre beboergrupper er vigtige elementer i forebyggelsen. Disse elementer har siden undersøgelsen været inddraget i det daglige arbejde i bo- og servicetilbuddene, men også ved nybyggeri.

Samtidig er det meget vigtigt, at der ligesom for medarbejderne er faste procedurer for omsorgen for de beboere, der har været udsat for vold.

I øvrigt vil et godt og voldsfrit miljø for brugerne indirekte betyde mindre risiko for vold mod medarbejderne.

Hvor er vi i dag?

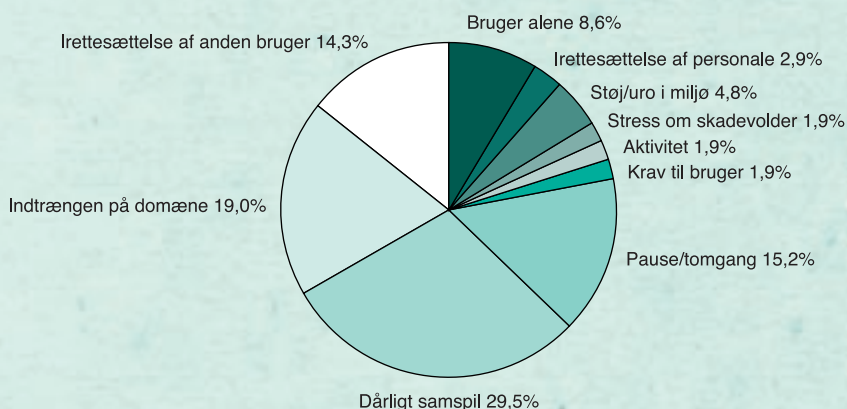
I Vejle Amt har vi nu i knap to år systematisk udarbejdet en statistik over vold mod brugerne af alle sociale og psykiatriske bo- og servicetilbud. Vi har ikke bearbejdet materialet med henblik på at vurdere, hvilke typer af vold der forekommer hyppigst på forskellige områder, men det vil være muligt. Statistikken viser, at volden fortsat findes, og at den forekommer oftest på bosteder for udviklingshæmmede.

I samarbejde med SUS og tre andre amter holdt vi i slutningen af april 2003 en temadag om forebyggelse af vold mod brugere.

Der er ingen tvivl om, at de enkelte bo- og servicetilbud arbejder med at nedbringe volden mod brugere, bl.a. ud fra de erfaringer, undersøgelsen gav anledning til. Her tænkes bl.a. på bedre handleplaner, viden om kommunikation, indretning og struktur på pauserne. Vi står nu over for nye drøftelser og overvejelser, der på baggrund af den tidligere undersøgelse og de nye registreringer fra bo- og servicetilbuddene gerne skulle medføre, at antallet af voldstilfælde bliver yderligere mindsket.

Ligesom for personalet bør der udarbejdes en præcis voldsforebyggelsespolitik for brugere af de amtslige tilbud. Dette har netop været drøftet i Det amtslige Brugerråd og skal drøftes yderligere, både i brugerrådet, forvaltningen og blandt institutionsfolk. Den øgede fokusering og diskussionerne skulle gerne munde ud i, at trykningen for brugerne øges.

Diagram 4: **Episodens baggrund**

Svagheder ved undersøgelsen

Undersøgelsen giver et billede af virkeligheden på bostederne og de beskyttede værksteder. Men vi er opmærksomme på, at der også er nogle svagheder ved den.

Ved registreringen opfanges de synlige episoder som fx et slag eller en udtalt trussel. Registreringen opfatter derimod ikke så nemt dominans, stærke over for svage brugere og permanente, langsigtede overgreb. Den opfanger heller ikke den generelle angst – hvad det betyder for hele afdelingen at være sammen med en voldsom beboer.

En anden svaghed ved undersøgelsen er, at kategoriseringen af episoderne afhang af bedømmelsen hos det personale, der var til stede ved overgrebet. Personalet på de forskellige (bo)steder havde nok en fælles overordnet definition af, hvad vold er, men i den konkrete situation kunne der alligevel være en vis forskel i bedømmelsen.

er et væsentligt problem, der skal gøres noget ved.

Hvis man tager udgangspunkt i, at der ud over det registrerede er mange facetter ved volden, der ikke kan ses, kan man fokusere bredt på det voldsforebyggende arbejde med et positivt resultat til følge. Det er altså vigtigt at registrere episoderne og at tale om volden.

I forbindelse med diskussionen om vold mod beboere og brugere bør der også fokuseres på, hvor det meget vigtige skæringspunkt mellem magt-anvendelse og omsorgssvigt ligger på det enkelte bo- og servicetilbud og i forhold til den enkelte beboer.

Ved at analysere de forskellige årsager til volden kan der sættes effektivt ind. Dette kan bl.a. ske ved at udarbejde handleplaner eller dagsplaner for de beboere, der udøver eller bliver udsat for volden. Planerne skal eliminere årsagerne til volden. Som eksempel kan nævnes fast struktur på pauserne. Men også bedre

Starten er gået!

Projekt PARIS har intet med den franske hovedstad at gøre. Det handler derimod om puljemidler, konferencer, nyhedsbreve og netværk.

Og temaet er voldsforebyggelse.

Af seniorkonsulent Bjarne Møller,
Socialt Udviklingscenter SUS

For at sikre fortsat fokus på voldsforebyggelse blev der fra Satsreguleringspuljen i 2002 afsat 5 mio. kr. til projekt „Psykisk arbejdsmiljø på arbejdspladser med risiko for vold“ – i daglig tale: Projekt PARIS.

Det overordnede mål med bevilningen er at skabe rammer for nye voldsforebyggende aktiviteter og at sikre formidling af viden og erfaringer inden for og på tværs af fag, sektorer og brancher. Projektet er formelt placeret under Arbejdstilsynet, men administrativt forankret i Socialt Udviklingscenter SUS. Det er med andre ord SUS, som i dagligdagen har kontakt til projektets mange aktører, sætter rammerne for aktiviteterne, arrangerer, rådgiver, vejleder, formidler m.m.

Pulje til udvikling

En af de helt centrale aktiviteter i Projekt PARIS er de puljemidler, som private og offentlige virksomheder kunne søge om at få del i. Pengene blev tidligere på året, via to ansøgningsrunder, fordelt til en række virksomheder landet over. Puljen modtog i alt 88 ansøgninger, og sammenlagt blev der ansøgt om næsten 9 mio. kr.! På trods af begrænsede mid-

ler modtog 30 virksomheder tilsagn om støtte.

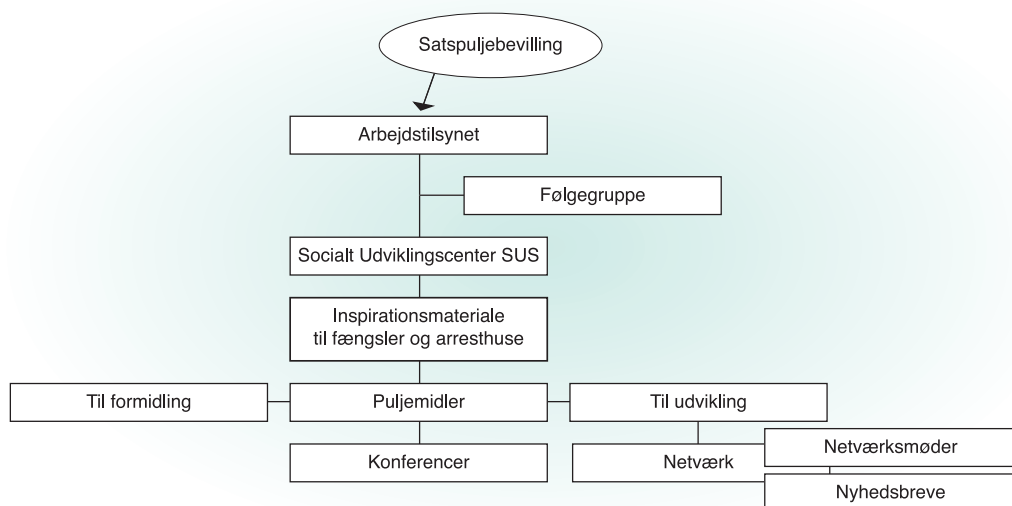
Den store interesse for puljen viser, at vold eller trusler om vold, ikke uventet, stadig er et problem mange steder i socialforvaltninger, i folkeskoler, i psykiatrien, over for buschauffører og parkeringsvagter, på skadestuer mv.

I boksen herunder fremgår det, hvem der har modtaget puljemidler.

De modtog støtte til voldsforebyggende udviklingsprojekter

Agerbækhus, Køge	Løgstør Kommune
ARRIVA Danmark A/S	Modtagelsen/Skadestuen,
Blå Kors Varmestue, Herning	Horsens Sygehus
Connex Danmark A/S, Søborg	Nældebjerg Plejecenter, Greve
Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, København	Parkering København
Foldbjergcentret, Vrå	Retspsykiatrisk Afdeling, Nykøbing Sjælland
Fountain House, København	Rødby Hjemmepleje
Frederiksborg Amts Misbrugscenter, Hillerød	Seden Enggård, Odense
Frederikshavn Kommune	SkolenSputnik, København
Frederiksværk Kommune	Social- og sundhedsforvaltningen, Hedensted
Gladsaxe Kommune	Stenløse Kommune
H:S, København	Svenstrupgård, Svenstrup
Horsens Kommune	Tinghøj, Egtved
Lokalkontor Øst, Odense	Titanskolen, Aalborg
	Ullerslev Kommune

Én virksomhed har ikke ønsket at anvende støtten. Den er ikke nævnt her.

I en senere udgave af nærværende magasin kan du læse om udviklingsprojekternes mål og aktiviteter.

Netværk

Som en del af aktiviteterne i Projekt PARIS arrangerer SUS netværksmøder for medarbejderne ved de virksomheder, som har modtaget økonomisk støtte til det voldsforebyggende udviklingsarbejde. Formålet med møderne er at sikre en løbende erfaringsopsamling, udvikling og vidensformidling fra og mellem de involverede virksomheder. På møderne får deltagerne mulighed for at udveksle erfaringer og inspirere hinanden, samtidig med at særlige videnspersoner inviteres til at holde oplæg om voldsforebyggelse mv.

I SUS ser vi frem til nogle spændende netværksmøder, hvor medarbejdere fra meget forskellige fag og brancher skal mødes om en fælles udfordring, nemlig at forebygge vold på arbejdspladser.

Penge til formidling

Fra 2000 og frem til 2003 gennemførte SUS – med en satspuljebevilling – projekt Vold som Kommunikationsmiddel. I perioden blev der gennemført 47 voldsforebyggende udviklingsprojekter. For at støtte formidling af viden, gode metoder og erfaringer fra disse projekter, blev der under Projekt PARIS afsat 500.000 kr. til formidling på tværs af sektorer og brancher.

13 virksomheder og uddannelsesinstitutioner ønskede at indgå i formidlingsarbejdet. Følgende seks fik andel i puljemidlerne: Center for Videregående Sundhedsuddannelser, Odense; Uddannelsesafdelingen, Psykiatrien i Århus Amt; Kolding Pædagogseminarium; Roskilde Pædagogseminarium; Skovtofte Socialpædagogiske Seminarium; Psykiatrisk afdeling i Holstebro.

De seks formidlingsprojekter indeholder blandt andet aktiviteter som udvikling af publikationer, undervisningsprogram, DVD, forumteater mv.

Et farligt job

I foråret 2001 blev de ca. 2000 fængselsfunktionærer i Danmark udpeget, som én af ti særligt udsatte jobgrupper. Med udpegningen fulgte økonomisk støtte til specifikke aktiviteter som fx en tilsynsindsats vedrørende det psykiske arbejdsmiljø samt udvikling og gennemførelse af en uddannelse i konflikthåndtering.

Socialt Udviklingscenter SUS har som en del af aktiviteterne under Projekt PARIS udgivet et inspirationsmagasin til ansatte i fængsler og arresthuse med henblik på at forebygge vold. Magasinet „Vold & Trusler – kan og skal forebygges“ er trykt i et stort oplag og distribueres nu til alle ansatte i fængsler, arresthuse, pensionater mv.

I forbindelse med udgivelsen gennemførte SUS, med økonomisk støt-

te fra Arbejdstilsynet og Dansk Fængselsforbund, tre konferencer, hvor forebyggelse af vold i fængsler og arresthuse var sat på dagsordenen. Sjældent har vi i SUS set en så stor interesse for og en så hurtig overtagning af tre konferencer. Det afspejler – ikke uventet – et stort behov for at forbedre arbejdsmiljøet i fængsler og arresthuse.

Inspiration til de mange

Med økonomisk støtte til udviklingsprojekterne er der lagt op til, at medarbejdere på Horsens Sygehus, i Ullerslev Kommune, Connex Danmark A/S og i de øvrige 26 virksomheder, som har modtaget støtte, skal blive bedre til at forebygge vold. Men intentionerne bag Projekt PARIS er større end det! Målet er, at rigtig mange virksomheder, ledere og medarbejdere skal have adgang til den viden og de erfaringer, som høstes i udviklingsprojekterne. Det forsøger vi blandt andet at leve op til ved at udsende nyhedsbreve og ved at beskrive projekterne her i magasinet. Også på www.vold-som-udtryksform.dk kan du finde oplysninger om alle aktiviteterne. Endelig gennemføres to landsdækkende konferencer i 2004, i henholdsvis det tidlige forår og i efteråret. Starten er gået! Vi er kommet godt af sted, og du og din arbejdsplads er inviteret med! ■

Inspiration

Målet er, at rigtig mange virksomheder, ledere og medarbejdere skal have adgang til den viden og de erfaringer, som høstes i udviklingsprojekterne.

Mobning – det skal der gøres noget ved!

At blive mobbet på sit arbejde kan få alvorlige fysiske og psykiske følger. Derfor er det vigtigt at forebygge mobning, og her har både medarbejdere, ledelse, faglige organisationer og politikere et ansvar.

Af seniorkonsulent Dorthe Perlt,
Socialt Udviklingscenter SUS

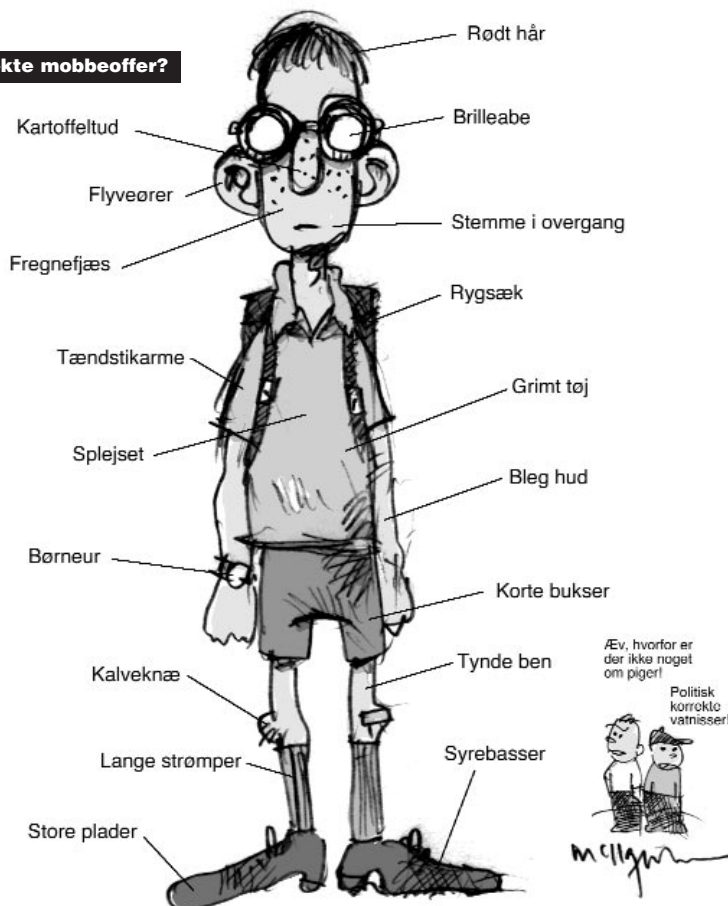
Det er en myte, at det kun er børn, der bliver mobbet. Undersøgelser viser, at mobning også finder sted på arbejdspladsen [1]. Det antages, at mellem 3 pct. og 5 pct. af den arbejdende befolkning bliver udsat for mobning fra kolleger eller fra lederens side, og barske beretninger om angst for kolleger, konstant hoved- eller mavepine, hjertebanken, følelse af afmagt og ensomhed samt et øget forbrug af piller og alkohol bliver mere og mere almindelige.

I det moderne samfund henter mange mennesker en betydelig del af deres identitet på arbejdspladsen. At klare sit job godt og være vellidt af leder og kolleger har derfor høj prioritet. Er arbejdet imidlertid monotont og kedeligt eller præget af høje krav og stress, falder tolerancetærsklen – og resultatet bliver nemt, at det går ud over en kollega, som ydmyges, gøres til syndebuk eller ligefrem trues. Også personlige konflikter og dårlige relationer mellem medarbejdere og ledelse fører nemt til mobning.

Hvad er mobning?

At blive mobbet betyder, at man i forbindelse med sit arbejde – regelmæssigt og over tid – udsættes for negative eller krænkende handlinger, og at man ikke længere føler sig i stand til at forsvare sig mod handlingerne.

Det perfekte mobbeoffer?

Seksuel chikane er således også en form for mobning.

Det er umuligt at fastlægge en generel standard for, hvilke handlinger der er acceptable, og hvilke der ikke er. Det centrale er, hvordan ofrene oplever det. Det er således uden betydning, om handlingerne er udtryk for ubetænksomhed eller er et klart ønske om at krænke ofret. Drillerier, som begge parter opfatter som godsindede eller udtryk for enkeltstående konflikter, er altså ikke mobning.

Mobning er ikke blot fysiske overgreb eller trusler herom. Det er langt bredere og kan ofte være mere indirekte og skjult. Mobning kommer til udtryk gennem aktive handlinger eller ved at undlade at handle i bestemte situationer. Som udgangspunkt kan mobning deles op i fem kategorier:

Beskylninger om dårligt udført arbejde

- Skældud, latterliggørelse og uretfærdig kritik i forhold til sit arbejde

- Sårende bemærkninger og nedvurdering i forhold til sit arbejde, sin arbejdsindsats eller faglige dygtighed.

Social udstødelse

- Bagtalelse eller udelukkelse fra det sociale og faglige fællesskab
- Fjendtlighed eller tavshed som svar på spørgsmål eller forsøg på samtale.

Organisatorisk udstødelse

- Tilbageholdelse af nødvendig information, degradering eller forbigåelse i organisationen
- Usaglig fratagelse eller revision af ansvar og arbejdsopgaver.

Sårende drilleri og latterliggørelse

- Angreb eller kritik af ens privatliv
- Krænkende telefonsamtaler eller skriftlige meddelelser
- Ubehagelige drillerier med henvisning til udseende, tøj eller hygiejne.

[1] Tidsskrift for ARBEJDSLIV, 2. årg., nr. 1, 2000

Seksuel chikane

- Uønskede berøringer
- Uønskede verbale opfordringer til seksuelt samkvem
- Sjofle vittigheder
- Uvedkommende forespørgsler om seksuelle emner.

Mobningens konsekvenser

For ofrene har mobningen ofte alvorlige konsekvenser af fysisk og psykisk art. Reaktionen på mobning svarer ofte til de symptomer, som ofre for katastrofer, overfald og terrorvirksomhed oplever. Reaktionen på mobning og seksuel chikane kan inddeles i:

- Kropslige reaktioner som hovedpine, maveproblemer, kvalme, allergi, smerter i brystet, hjertebanken, kortåndethed
- Psykiske reaktioner som angstlidelse, følelse af usikkerhed, nervøsitet, stress, selvbeprejdelser, anspændthed, depression, apati, nedsat selvværd, hukommelses- og koncentrationsproblemer, irritabilitet og aggressivitet
- Adfærdsmæssige reaktioner som passivitet, rastløshed og søvnforstyrrelser, nedsat arbejdsevne, tendens til at isolere sig fra kolleger, sygefravær, ønske om at forlade arbejdspladsen.

Ud over de fysiske, psykiske og adfærdsmæssige reaktioner kan mobning også have videre konsekvenser i form af familieproblemer, udstødelse fra arbejdsmarkedet og social isolation.

For arbejdspladsen kan mobning føre til, at hele arbejdspladsens evne til at fungere optimalt rammes – med øget fravær og stor personaleudskiftning, nedsat effektivitet og produktivitet samt en organisationskultur, der ikke fremmer vækst og kreativitet.

Og for samfundet kan mobning indebære øgede udgifter til sygedagpenge, dagpenge, revalidering og pension.

Hvad skal gøres?

Mange forhold på danske arbejdspladser er reguleret af love, bekendtgørelser, overenskomster og andre aftaler. Dette gælder også i vidt omfang, når det drejer sig om det fysiske og psykiske arbejdsmiljø.

Det er imidlertid svært at lave regler om og opstille standarder for, hvornår der er tale om mobning.

Hvad der accepteres som almindelig kollegial adfærd på én arbejdsplads, kan blive opfattet som mobning på en anden arbejdsplads med en anden virksomhedskultur. Arbejdstilsynet har udarbejdet en vejledning om mobning og seksuel chikane (marts 2002), som giver en række anvisninger på, hvorledes man kan forebygge mobning og seksuel chikane.

Effektiv forebyggelse bør ske på alle niveauer. Det gælder naturligvis medarbejdere og arbejdsgivere på den enkelte arbejdsplads – men det gælder også de faglige organisationer og brancherådene samt de politisk ansvarlige. På arbejdspladsen bør ledelsen således udtrykke en klar holdning til mobning og tage initiativ til at formulere en klar politik om at forebygge mobning og seksuel chikane. Arbejdspladsvurderinger og drøftelser i sikkerhedsorganisationen eller samarbejdsudvalget kan også være et skridt på vejen til forebyggelse. Her kan grunden lægges til en række konkrete initiativer:

- Fælles og velkendte normer og værdier for den adfærd, som forventes på arbejdspladsen, og den adfærd, som ikke tolereres
- Klare retningslinjer for de ansattes ansvarsområder og klare forventninger i forhold til de ansatte (fx i forbindelse med ændringer i arbejdets organisering)
- Uddannelsesmæssige initiativer med henblik på at sikre, at ledelse og særlige medarbejdere har kompetence til at håndtere mobning og seksuel chikane
- En beredskabsplan med klare retningslinjer for, hvad der skal gøres, hvis der opstår mobning og seksuel chikane på arbejdspladsen
- Klare retningslinjer for, hvor medarbejderne kan klage og få rådgivning i tilfælde af mobning og seksuel chikane (i første omgang gennem nærmeste overordnede, i sidste ende i form af en uafhængig klageinstans)
- Klare retningslinjer for, hvordan der kan mægles i konflikter (gerne uformelt, men med mulighed for at inddrage en bisidder)
- Klare regler for sanktioner i tilfælde af mobning eller seksuel chikane.

De faglige organisationer og brancherådene har en vigtig rolle i at

forebygge mobning og seksuel chikane på arbejdspladsen. Jo mere utvetydigt alle organisationer udtrykker nødvendigheden af at formulere en mobningspolitik med klare retningslinjer for et positivt socialt samkvem, des større er muligheden naturligvis for at udvikle et godt arbejdsmiljø. Både arbejdgiver- og arbejdstagerorganisationer har et medansvar for ikke alene at påpege nødvendigheden af forebyggelsen, men også for at medvirke til at etablere de overordnede rammer for det psykosociale arbejdsmiljø.

Initiativer fra SUS

Også i Socialt Udviklingscenter SUS finder vi det vigtigt at medvirke til at bekæmpe og forebygge mobning og seksuel chikane. Der er tale om alvorlige arbejdspsykologiske problemer, der forringer livskvaliteten for mange af dem, der er ramt af mobning, og ofte resulterer i et ødelagt helbred og tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. På den baggrund vil SUS lægge kræfter i at bidrage til en landsdækkende indsats. Indsatsen skal sammen med andre organisationer fokusere på:

- at give information til dem, som føler sig udsat for mobning, da det er afgørende, at man på et tidligt tidspunkt siger fra og gør noget ved det
- at vejlede i, hvorledes arbejdspladser kan formulere en klar mobningspolitik og opstille en hensigtsmæssig beredskabsplan i tilfælde af mobning eller seksuel chikane
- at indsamle og systematisere gode eksempler på, hvorledes man har udviklet og iværksat rehabiliteringsprogrammer for mobningsramte
- at formidle et generelt kendskab til mobningens udtryksformer samt virkninger på den mobningsramte og vedkommendes arbejdsplads. ■

Vil du vide mere om mobning på arbejdspladsen?

www.at.dk
 www.voksenmobning.dk
 www.titijob.dk
 www.destruktiv-ledelse.dk

Kontaktadresser

Amtsgrupperne

Bornholms

Regionskommune

Fuldmægtig Mette Marker
Ullasvej 23, Postboks 160
3700 Rønne
tlf. 56 92 21 43
ksmm@bora.dk

Frederiksberg Kommune

Frederiksberg Rådhus
Smallegade 1
2000 Frederiksberg
tlf. 38 21 21 21

Frederiksborg Amt

Sikkerhedsleder Jytte Kæraa
Socialforvaltningen
Kongens Vænge 2, 3400 Hillerød
tlf. 48 20 54 29
jyk@fa.dk

Omstillingskonsulent
Helle Sterren Andersen
Kongens Vænge 2, 3400 Hillerød
tlf. 48 20 55 06
hsa@fa.dk

Fyns Amt

Psykolog Ingrid Hviid
Handicapafdelingen
Ørbækvej 100, 5220 Odense SØ
tlf. 65 56 13 88
ihv@hca.fyns-amt.dk

Københavns Amt

Konsulent Ida Sørensen
Psykiatri- og socialforvaltningen
Stationsparken 27, 2600 Glostrup
tlf. 43 22 26 04
idmaso@social-sundhed.kbhamt.dk

Københavns Kommune

Arbejdsmiljøkonsulent
Mette Gregersen
Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, 2. kontor
Bernstorffsgade 17, 5.
1592 København V
tlf. 33 17 33 70
mette.gregersen@faf.kk.dk

Nordjyllands Amt

Fuldmægtig Charlotte Larsen
Socialsekretariatet
Niels Bohrs Vej 30
9220 Ålborg Øst
tlf. 96 35 17 04
chl@nja.dk

Ribe Amt

Ekspeditionssekretær
Merete Dam
Social- og Sundhedsforvaltningen
Børn/voksenafdelingen
Sorsigvej 35, 6760 Ribe
tlf. 79 88 60 00
mda@ribeamt.dk

Ringkøbing Amt

Kontorchef Ole Kjærgård
Skole- og Socialområdet
Østergade 41, 6950 Ringkøbing
tlf. 96 75 30 00

Roskilde Amt

Udviklingsmedarbejder
Rene Kierch
Social- og Sundhedsforvaltningen
Køgevej 80, 4000 Roskilde
tlf. 46 30 39 48
sfrvk@ra.dk

Storstrøms Amt

Sikkerhedsleder Elise Green
Social- og Psykiatريفorvaltningen
Færggårdsvej 15 L
4760 Vordingborg
tlf. 54 84 56 55
elg@socpsyk.stam.dk

Sønderjyllands Amt

Pædagogisk konsulent
Karen Madsen
Socialforvaltningen
Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa
tlf. 74 33 50 50
karen_madsen@sja.dk

Vejle Amt

Fuldmægtig Elmer Lauridsen
Socialforvaltningen
Damhaven 12, 7100 Vejle
tlf. 75 83 53 33
el@vejleamt.dk

Vestsjællands Amt

Pædagogisk konsulent
Anne Grieger
Skole- og socialsekretariatet
Alleen 15, 4180 Sorø
tlf. 57 87 24 71
agr@vestamt.dk

Viborg Amt

Konstitueret psykiatrichef
Claus Graversen
Psykiatrikontoret
Skottenborg 26, 8800 Viborg
tlf. 87 27 16 79
sspcg@vib.amt.dk

Psykiatrien i Århus Amt

Viceforstander Karin Perregaard
Skovagervej 2, 8240 Risskov
tlf. 77 89 20 00
kp@psykiatri.aaa.dk

Styregruppen

Amtsrådsforeningen

Heinz Reugboe, tlf. 46 32 32 32
sfhr@ra.dk

Dansk Sygeplejeråd

Anette Wethje, tlf. 33 15 15 55
anettewethje@dsr.dk

De Samvirkende

Invalideorganisationer

Lars Grønlund, tlf. 55 98 12 05
larsgroenlund@mail.tele.dk

Beskæftigelsesministeriet

Direktoratet for Arbejdstilsynet
Marianne Rosling
tlf. 39 15 22 66
mr@arbejdstilsynet.dk

Forbundet af Offentligt

Ansatte

Erik Nygaard, tlf. 33 43 46 00
en001@foa.dk

Landsforeningen SIND

Jørgen Damgaard Sørensen
tlf. 35 24 07 50
landsforeningen@sind.dk

Socialministeriet

Gunvør Munch, tlf. 33 92 93 00
dpgmu@sm.dk

Socialpædagogernes

Landsforbund

Solveig Jacobsen, tlf. 33 96 28 00
sj@sl-dk.dk

SUS

Per Holm, tlf. 33 93 44 50
ph@sus-net.dk

Landsforeningen LEV

John Møller, tlf. 3675 1777
jm@lev.dk

Sekretariat

Per Holm ph@sus-net.dk
Bjarne Møller bm@sus-net.dk
Dorthe Perlt dp@sus-net.dk
Stig Sørensen sis@sus-net.dk

Socialt Udviklingscenter SUS
Nørre Farimagsgade 13
1364 København K
tlf. 33 93 44 50
fax 33 93 54 50
sus@sus-net.dk
www.sus-net.dk
www.vold-som-udtryksform.dk

Indhold

- 2 Mod nye mål...**
- 3 Noget går i stykker**
- 6 Mere tid til hinanden**
- 7 Det kan vi ikke være bekendt**
- 8 Et svært valg**
- 10 Hvem tror på det, jeg siger?**
- 12 Omsorg med værdighed**
- 14 Når sex ikke er noget, man har sagt ja til**
- 17 Stadig aktuel: Undersøgelse af vold mod brugere i Vejle Amt**
- 19 Starten er gået!**
- 21 Mobning – det skal der gøres noget ved!**
- 23 Kontaktadresser**

Vold som Udtryksform

Sekretariat:

Socialt Udviklingscenter SUS

Nørre Farimagsgade 13

1364 København K

Tlf. 3393 4450

Fax 3393 5450

E-mail: sus@sus-net.dk

www.sus-net.dk

www.vold-som-udtryksform.dk